

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ

TEZ DANIŞMANI:
DOÇ. DR. NEYLAN ZİYALAR

SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ TÜRKÇE UYARLAMASI

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selda KÜÇÜK

İSTANBUL, 2016

İstanbul, 10 Ekim 2016

**İ.Ü.ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA**

Lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin 36.maddesi uyarınca Enstitünüz Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nın yüksek lisans öğrencisi Selda KÜÇÜK'ün,

“Siber Zorbalık Ölçeği Türkiye Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması”

Adlı tezi jürimizce tetkik edilmiş ve kendisine tez savunması yaptırılmıştır.

Yukarıda adı geçen tez başlığının **“Siber Zorbalık Ölçeği Türkçe Uyarlaması”** şeklinde değiştirilerek tezin ve tez savunmasının kabul edilmesine oy birliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. İbrahim BALCIOĞLU
Jüri Başkanı

Prof. Dr. M. Akif İNANICI
Üye

Doç. Dr. Neylan ZİYALAR
Danışmanı

Doç. Dr. Erdiñç ÖZTÜRK
Üye

Yard. Doç. Dr. Y. Tunç DEMİRCAN
Üye

TEŞEKKÜR

Bu alıŐma Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Tez çalıŐmam süresince bilgi birikimi ve deneyimleri ile bana yol gösteren, tezin her aŐamasında her türlü desteği vermekten çekinmeyen hocam Sayın Doç. Dr. Neylan ZİYALAR'a,

Çalışma boyunca zamanını, emeğini ve sabrını benden esirgemeyen hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet Akif İNANICI'ya,

Tüm öğrenim hayatım boyunca beni destekleyen, ilgi ve anlayıŐ gösteren, bilgi birikimleri ve maddi manevi tüm imkanları ile her anımda yanımda hissettiğim annem Ufuk KÜÇÜK, babam İŐhak Tamer KÜÇÜK, ablam Yelda AYDOĞAN, kardeŐim Mehmet Ali KÜÇÜK ve teyzem Asuman KOÇYİĞİT'e, teŐekkürlerimi sunarım.

Selda KÜÇÜK

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLolar LİSTESİ.....	iv
1. GİRİŞ VE AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİLER	3
2.1. SİBER ALAN: TARİHÇE VE KAVRAMLAR.....	3
2.2.ZORBALIK NEDİR?.....	7
2.3. SİBER ZORBALIK	10
2.3.1.Siber Zorbalığın Yaygınlığı.....	15
2.3.2.Siber Zorba ve Mağdurların Özellikleri.....	19
2.3.3.Siber Zorbalık ile Geleneksel Zorbalık Arasındaki İlişki.....	20
2.4. SİBER SUÇLAR VE HUKUKİ BOYUTU	22
2.4.1. Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi.....	23
2.4.2. Milli Eğitim Mevzuatı	23
2.4.3. Emniyet Genel Müdürlüğü	24
2.4.4 Türk Ceza Kanunu	25
2.5.SİBER ZORBALIKLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	29
3. GEREÇ VE YÖNTEM	39
3.1. Katılımcılar.....	39
3.2. Veri Toplama Araçları.....	39
3.2.1. Kişisel Bilgi Formu.....	40
3.2.2. Siber Zorbalık Ölçeği.....	40
3.3. İşlem	41
3.4. Veri Analizi	41

4. BULGULAR.....	42
4.1. BETİMLEYİCİ BULGULAR.....	42
4.1.1. Sosyodemografik Özelliklere İlişkin Bulgular	42
4.1.2. Bilgisayar ve İnternet Kullanımına İlişkin Bulgular.....	49
4.2. İNTERNETTE ZARAR VERME/GÖRME	60
4.2.1. İnternet Ortamında Başka Çocuklar Tarafından Rahatsız Edilme.....	60
4.2.2.İnternet Ortamında Başka Çocukları Rahatsız Etme	63
4.2.3.İnternet Ortamında Rahatsız Etme/Edilme	65
4.3. SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK BULGULARI.....	66
4.3.1. Madde Analizi.....	66
4.3.2. Faktör Analizi	67
4.3.3. Güvenirlik Analizi – İç Tutarlılık	69
4.3.4. Ölçüt Bağımlı Geçerlik Analizi	70
4.4. SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİNDEN ALINAN PUANLARIN KARŞILAŞTIRILMASI	72
5. TARTIŞMA.....	80
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	84
7.ÖZETLER.....	86
8. KAYNAKLAR	88
9. ÖZGEÇMİŞ	98
10.EKLER.....	99
EK-1 ÖLÇEKLER	100
EK-2 İZİNLER.....	103

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Kız ve Erkek Öğrencilerin Sınıflara Göre Yaş Ortalamaları ve Standart Sapmaları	42
Tablo 2. Eğitim Durumuna İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları	44
Tablo 3. Aile Durumuna İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları	46
Tablo 4. Kardeş Durumuna İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları.....	48
Tablo 5. Bilgisayar Kullanımına İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları.....	51
Tablo 6. İnternet Kullanımına İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları.....	54
Tablo 7. İnternet Kullanım Amaçlarına İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları	57
Tablo 8. İnternetin En Çok Hangi Amaçla Kullanıldığına İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları	58
Tablo 9. Kız ve Erkek Öğrencilerin Bilgisayar-İnternet Kullanım Ortalamaları ve Standart Sapmaları	59
Tablo 10. İnternette Başka Çocuklar Tarafından Rahatsız Edilmeye İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları	62
Tablo 11. İnternette Başka Çocukları Rahatsız Etmeye İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları	64
Tablo 12. İnternet ortamında rahatsız edilme / etme yaygınlığı ortalamaları, standart sapmaları, korelasyon ve t testi bulguları	65
Tablo 13. Siber Zorbalık Ölçeği Maddelerinin Toplam Puan İle Spearman Korelasyon Katsayıları	66
Tablo 14. Siber Zorbalık Ölçeği Oblik Rotasyonlu Faktör Analizi Bulguları	68

Tablo 15. Siber Zorbalık Ölçeği ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyete Göre İç Tutarlılık Katsayıları	69
Tablo 16. Siber Zorbalık Ölçeği ve Alt Ölçeklerinin Sınıflara Göre İç Tutarlılık Katsayıları	70
Tablo 17. Siber Zorbalık Ölçeğinin Ölçüt Bağımlı Geçerlik Analizlerine İlişkin Spearman Korelasyon Katsayıları	71
Tablo 18. Kız ve erkek çocukların Siber Zorbalık Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin t testi bulguları, ortalama ve standart sapmaları.....	73
Tablo 19. Çocukların cep telefonu sahibi olma sürelerine göre Siber Zorbalık Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin t testi bulguları.....	75
Tablo 20. Kişisel internet bağlantısı olan ve olmayan çocukların Siber Zorbalık Ölçeği puanlarına ilişkin t testi bulguları	77
Tablo 21. Çocukların gün içinde internette geçirdikleri süreye göre Siber Zorbalık Ölçeği puanlarına ilişkin t testi bulguları.....	79

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Okullarda karşılaşılan zorbaca davranışlar, önemli bir konu olarak çalışmalarda sıklıkla işlenmektedir. Akran zorbalığını saldırganlığın bir alt boyutu olarak ele almak mümkündür. Literatürde, geleneksel zorbalık, okul zorbalığı ya da akran zorbalığı gibi kavramlar ile anılmaktadır (Rivers ve Smith,1994).

Akran zorbalığı ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılarak zorbalık davranışına maruz kalanlar ve zorbalık yapan öğrencilerle ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ışığında zorbalık tanımı yapılırken varılan ortak nokta, akran zorbalığının sürekli ve tekrar edici olması, zorbalık yapan tarafın mağdurdan güçlü olması, psikolojik, fiziksel ve sözel açıdan zarar vererek kasıtlı yapılan davranışları içermesidir (Olweus, 1993).

Son yıllarda okullarda görülen zorbalık davranışı teknolojinin ilerlemesi ve gençler arasında yaygın olarak kullanılması ile form değiştirmiştir. Teknolojiyi kullanarak gerçekleştirilen zorbalık davranışı, öğrenciler arasında ‘siber zorbalık’ (cyber bullying) adı verilen yeni bir zorbalık türünü ortaya çıkarmıştır (Ayas ve Horzum, 2010).

Arıcak’a (2011) göre siber zorbalık; teknolojik araçların kullanılması ile gerçekleşen ve özel ya da tüzel kişiliğe, bir bireye ya da gruba ilişkisel tarzda ve teknik olarak kasıtlı bir şekilde zarar verme davranışlarının tümüdür. Belsey’e göre (2007) siber zorbalık, kasıtlı ve süreklilik arz ederek, teknolojik araçları kullanarak bir birey ya da grubun zarar görmesini içermektedir. Willard (2005) ise, zorbaların dijital ortamda, dijital araçları kullanarak, kurbanlarını seçip zarar verme eylemlerinin tümü olarak tanımlamıştır. Patchin ve Hinduja ise (2006) siber zorbalığı, bilgisayar ve cep telefonlarını kullanarak kurbanlara sürekli ve istemli olarak zarar verme davranışı olarak tanımlamaktadır.

Öğrencilerin siber zorbalık hakkında farkındalık kazanmaları, baş etme becerilerini geliştirmeleri, teknolojiyi daha bilinçli kullanmaları açısından siber zorbalıkla ilgili çalışmalar önem arz etmektedir.

Teknolojinin hızla gelişmesi ve iletişim araçlarının çeşitliliğinin artması ile birlikte özellikle ergenlerin sosyal medyada kişisel paylaşımlarını bilinçsiz bir şekilde yaptıkları görülmektedir. Kontrolsüz bir şekilde yapılan bu paylaşımlar ergenlerin mağdur olmasına zemin hazırlamaktadır (Arıca ve arkadaşları, 2012).

Siber zorbalık; dışlama, taklit etme, tehdit etme, parlama, hilekarlık, gizlilikleri ortaya çıkarma, iftira atma şekillerinde görülebilir (Willard, 2007).

Siber zorbalığa uğrayan ergenlerin büyük bir çoğunluğunda zorbalığın sonucu olarak bazı psikolojik etkiler ortaya çıkmaktadır. Mağdurlar; öfke, korku, utanç, suçlama, kaygı, üzüntü, depresif duygular, nefret, aşağılanmışlık hissi, intikam duygusu gibi psikolojik ve okul başarısızlığı, devamsızlık gibi akademik etkilere maruz kalmaktadırlar (Beran ve Li, 2005; Erdur-Baker ve Tanrıku, 2009).

Literatür incelendiğinde siber zorbalığın ölçülmesinde çoğunlukla anket ve ölçeklerin kullanıldığı görülmektedir (Kowalski ve Limber, 2007; Smith ve arkadaşları, 2008). Çalışmalarda kullanılmak üzere alanda geliştirilen ölçek sayısının sınırlı sayıda olduğu görülmektedir.

Yurt dışında kullanılan çalışma araçlarına bakıldığında çoğunlukla anket tipi sınıflama ve sıralama tarzında ölçme araçlarının kullanıldığı görülmektedir.

Ülkemizde de benzer durum söz konusudur. Son yıllarda Ayas ve Horzum (2010) ve Topçu ve Erdur-Baker'in (2010) likert tip ölçme araçları geliştirdikleri görülmüştür.

Sahada kullanılacak ölçme araçlarının zenginliğinin çalışmalara uygulama açısından ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı Stewart ve arkadaşları (2014) tarafından geliştirilen 'Cyberbullying Scale' ölçeğinin Türkçe uyarlama çalışmasını yapmaktır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. SİBER ALAN: TARİHÇE VE KAVRAMLAR

Siber alan terimi teknolojiye bağılı olarak gelişen internetin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle siber alan tarihçesine baktığımızda internet tarihçesini incelemek gerekmektedir. İnternetin ortaya çıkışının Amerikan Savunma Bakanlığı'nın araştırma ve geliştirme kolu olan DARPA'ya (Defense Advanced Research Project Agency) dayandığı ifade edilmektedir. 1969 yılında Savunma Bakanlığı çeşitli bilgisayar ve askeri projelerini desteklemek için ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network) adında paket anahtarlmalı bir ağ tasarlamaya başlamıştır (<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/lesson/bby301/2006-1.pdf>).

1971 yılında ilk e-posta ARPANET içinde kullanılmıştır. Tim Lee Berners ve ekibi tarafından 1993 yılında İsviçre CERN merkezinde World Wide Web (www-Dünya Çapında Ağ) geliştirildi. 2000'li yılların ortalarına doğru geliştirilen web 2.0 ile internet kullanıcıların artması ve sosyal medya kavramlarıyla dijital kültür denilen kavram ortaya çıkmıştır. Dijital kültür pek çok araştırmacı tarafından farklı kavramsallaştırılmıştır. Manovich (2001) “bütün kültürlerin, bilgisayar ortamı üretim, dağıtım ve iletişim biçimlerine dönüşmesi” olarak belirtmiş, Lévy (2001) “siber kültür”, Castells (2001) “internet kültürü”, Jones (1998) ise “sanal kültür” ve “siber toplum” olarak isimlendirmiştir (Akt:Karakulakoğlu, 2012).

İnternet üzerinde oluşan alan da siber alan olarak adlandırılmaktadır. Siber alan terimini ilk kullanan isim William Gibson'dur. William Gibson Amerikalı bir yazardır. Siber alan terimini de “Neuromancer” (1984) isimli romanında şöyle tanımlamıştır: “Siberalan. Matematiksel kavramların öğretildiği çocuklar tarafından, her milletten milyarlarca yasal operatörün deneyimlediği, her gün yaşanan içgüdüsel ve tepkisel bir halüsinasyon... İnsan sistemindeki tüm bilgisayar kümelerinden oluşturulmuş verilerin grafiksel gösterimi. Düşünülmez bir karmaşıklık. Belleğin mekansızlığında,

verilerin kümelerinde ve takımyıldızlarında gezinen ışık çizgileri. Şehir ışıkları gibi, geri çekilen.” (Gibson,1984:69-70:Aktaran; Güzel 2006, Karakulakoğlu, 2012).

Kollock ve Smith, siber alanı; milyonlarca insanın bulunduğu, bilgi paylaşımı yaptığı, ortak ilgilerde tartıştığı, oyun oynadığı, işlerini yürüttükleri alan olarak tanımlamışlardır. Fakat gerçek bir iletişim alanı olmadığını vurgulayarak, insanların bir şeyleri kaçırmasına neden olduğu ve birbirleri ile tartışma alanı doğduğunu da vurgulamıştır (Kollock ve Smith,1999).

Gibson, endüstri sonrası toplumsal yaşamın izlerini sürerek siber alanı “mekânı olmayan yer” olarak tanımlamaktadır. Siber alan kodlara, veri tabanlarına, elektrik sinyallerine indirgenemez. Gibson'a göre, siber alan bilgisayar kullanıcılarının uzlaşım ortak halüsinasyonudur. Gerçek bir yer değil hayali bir yerdir. Tomas'a göre sanal alan; yeni iletişim teknolojileri üzerinde endüstri sonrası iş/çalışma mantığının bir uzantısı olarak bireylere potansiyel çalışma mekânlarının paralel dünyaları arasında doğrudan ve bütünlüklü bir erişim sağlayan alandır. Benedikt de sanal alanı küresel olarak birbirine bağlanmış bilgisayar temelli ve erişimli, çok boyutlu, yapay ya da sanal gerçeklik olarak tanımlamıştır. (Aktaran; Güzel 2006).

Siber alan, kullanıcıların çevrimiçi olarak üç boyutlu modellenmiş bir dünyada işlerini yapabilmelerini sağlayan sistemlerdir. Kullanıcıların belirledikleri karakterler ile sokakta gezebilmelerini, gerçek alışveriş yapabilmelerini, sanal ortamlarda ders ya da etüt alabilmelerini, e- posta alıp/göndermelerini, gazete/haber okumalarını, radyo dinlemelerini, tv izlemelerini, sohbet etmelerini, video, film, müzik indirmelerini, çevrimiçi tartışmalara katılmalarını, bankacılık işlemlerini yapmalarını, otellerde konaklama ya da reklam yapabilmelerini sağlayan ve genellikle oyun amacı ile ortaya çıkmış alandır. Bu alanlar web tarayıcı ya da bir program aracılığı ile çalışmakta olup internet olan her türlü cihazda (laptop,PC,akıllı telefon gibi) kullanılabilir. Karakterler gerçek olduğu için etkileşim de bire birdir.

Sanal alemde insanların rahat davranmaları, kimliklerinin belli olmayışı, yalnızlıklarını gidermeleri, arkadaşlık kurmaları sanal aleme çekici hale getirmektedir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan sosyal medya ağlarının, blogların ve oyun çeşitlerinin artması sanal alemde kullanılan kavramlarında teknoloji geliştikçe çeşitlenmesine neden olmaktadır. Sanal alemde en güncel haliyle kullanılan kavramları Keller (2012) aşağıdaki gibi belirtmiştir:

Blog: Blog bir internet veri tabanıdır. Kullanıcılar giriş yaparak haber paylaşabilir, duyuru yapabilir ya da herhangi bir konuda deneyimlerini paylaşabilirler. Bloglar; moda, spor, motor hayranlığı, eğitim gibi konuları içerebilir.

Yorum: Kişilerin paylaştığı video, fotoğraf ya da herhangi bir online konu hakkında fikirlerin belirtildiği notlardır. Birçok blog sitesi yoruma açıktır. Facebook gibi sitelerde gönderi ve fotoğraflar altına yorum yapılabilir. Sosyal medya siteleri ya da bloglarda yer alan yorum bölümleri siber zorbalığın başlamasına davetiye çıkarabilir.

Siber Zorbalık: Bir güç kazanmak amacı ile teknolojiyi kullanarak birilerini kasıtlı ve düzenli aralıklarla duygusal ve psikolojik olarak taciz etmektedir. Saldırıları, metin mesajı, sosyal medya, blog, e-posta, video yorumları üzerinden yapılabilir.

Takip (Follow): En çok twitter ve instagram sitelerinde görüldüğü gibi birilerinin gönderilerini izlemek amacıyla kişileri takip etmektedir.

Arkadaş: Sosyal medyada arkadaşlık kavramı eylem olarak kullanılır. Arkadaş olduğunuz kişinin bilgilerine o izin verdiği sürece ulaşabilirsiniz.

Gönderi (Post): Gönderi bir düşüncenin online ortamda yayınlanması şeklindedir. Gönderiler facebook, blog, youtube gibi siteler üzerinden yapılmaktadır. Bir yorum bir gönderi sayılabilir, fakat bir gönderi her zaman yorum sayılmayabilir.

Sosyal Ağ Siteleri: Sosyal ağ siteleri online ortamda sosyal iletişim kurmak amacıyla tasarlanmış internet siteleridir. Bu sitelerin amacı, kişilerin arkadaşları, aileleri ve dünyanın herhangi bir yerindeki tanıdıkları ile iletişim halinde kalmalarını

sağlamaktır. Sosyal ağ sitelerinin listesi gün geçtikçe gelişmektedir. Bunlardan bir kaç Facebook, Twitter, Myspace, Google+ ve youtube gibi sitelerdir.

Etiketleme (Tagging): Etiketleme online ortamda bulunan fotoğraflarda ya da olaylardaki kişileri tanıtmak amacıyla kullanılır. Genelde facebook üzerinden yapılmaktadır. Böylece diğer kişilerde etiketlenen kişiler hakkında bilgiye sahip olmaktadır. Fakat burada karşılaşılan sonuçlara baktığımızda kişiler kendilerinin online ortamda etiketlenmesini istemeyebilirler ayrıca bu durum siber takipçiliğe (cyber stalking) dolayısıyla siber zorbalığa neden olabilir.

Tweet: Tweet, twitter kullanıcıları tarafından yapılan gönderilerdir. Bir tweet 140 karakteri geçemez ve ayarları kullanıcılara bağlıdır. Kişiler tweetlerini görüntülenebilir ya da görüntülenemez olarak ayarlayabilir.

2.2. ZORBALIK NEDİR?

Literatüre baktığımızda genel anlamda zorbalık; bir grubun ya da kişinin başka bir grup ya da kişiye sık sık ve sistemli olarak incitmesi ya da fiziksel saldırıda bulunması olarak tanımlanabilir. Genellikle okulçağı çocukları arasında görülen bir olgu olarak anılmaktadır. Zorbalık ile ilgili araştırmalar son yıllarda yoğunluk kazanmış olsa da, zorbalık davranışının 1970'lere dayandığı ve çalışmaların öncelikli olarak İskandinav ülkelerinde başladığı bildirilmektedir. 1980 ve 1990'lara gelindiğinde ülkeler arasında farkındalığın arttığı; Japonya, İngiltere, Avustralya, Amerika ve diğer ülkelerde çalışmaların hız kazandığı bilinmektedir (Huesmann, 1994 sy:97).

Besag (1989) zorbalığı; güçlü olan tarafın, güçsüz olana karşı kendi çıkarlarını ve güçlerini korumak için uyguladığı fiziksel, psikolojik, sosyal ve sözel olarak tekrarlayan şekilde acı çektirmesi olarak tanımlamıştır. Roland'a (1989) göre zorbalık, güçlü bir birey ya da grubun zayıf birey ya da gruba karşı sıklıkla ve sürekli uyguladığı, psikolojik veya fiziksel boyutları olan şiddet türüdür.

Smith ve Thompson (1991) zorbalığı, kendisini kurbandan daha güçlü algılayan zorba kişinin, istemli ve tekrar eden bir biçimde, fiziksel ve psikolojik acı vermesiyle sonuçlanan saldırganca bir davranış olarak tanımlamıştır. Zorbalık eyleminin uygulanmasında zorbanın kışkırtılmış olması gerekmez. Fitzgerald'a (1999) göre ise zorbalık, saldırganın kurbanı bilinçli bir şekilde baskı altına alarak, acı ve sıkıntı vermesi ve bundan haz alması ile sonuçlanan, etkileri dikkat edilmediği takdirde uzun süre olabilen bir saldırganlık türüdür (Akt. Pişkin, 2002).

Olweus (1994) zorbalığı, aralarında güç dengesizliği olan birey ya da grubun, kendinden savunmasız olan birey ya da gruba uyguladığı fiziksel ve psikolojik saldırı olarak tanımlamıştır.

Araştırmalarda, zorbalık olayına karışan saldırgan ve mağdurların belirli karakteristik özelliklerinden bahsedilmektedir. Genelde zorbalık yapan öğrencilerin, antisosyal kişilik özellikleri sergiledikleri, kaygılarının az olduğu, saldırgan, öfkeli, atak, empati

yoksunu oldukları, özgüvenlerinin yüksek olduğu, okul kurallarına uymadıkları, okulu sevmeyen, mutsuz, yenilgiyi kabullenmedikleri belirtilmiştir. Bunun yanı sıra evde zorbalığa uğrayan öğrencilerin, okulda başarısız olan ve özgüveni düşük olan öğrencilerin de zorbalığa başvurduğu belirtilmektedir.

Mağdur öğrencilerin çoğu zaman, nazik, içe dönük, kaygılı, güvende hissetmeyen, özgüvenleri düşük, aşırı koruyucu ailede yetişen, ürkek, çekingen öğrenciler olduğu bildirilmiştir (Pişkin, 2002; Kartal, 2007; Çınkır ve Kepenekci, 2003).

Okul başarılarının düşmesinden, depresyon ve intihara kadar uzanan olumsuz sonuçlar içeren okul zorbalığı konusunda ailelerin ve öğretmenlerin çok dikkatli olması gerekmektedir. Araştırmalara göre çocuklar ailelerinden daha çok öğretmenlerine bu durumu bildirmektedirler. Aileler çocuklarının okula gitmek istememesi, uyku düzenlerinin bozulması, iştahlarının azalması, içe kapanma, kaygılı olma, kekeleme gibi belirtilerinin olması durumunda şüphelenmeli ve bu konuda uyanık olmalıdır (Kartal ve Bilgin, 2008; Çınkır ve Kepenekci, 2003).

Saldırganlar genellikle kurbanlarını öğretmenin ya da idarecilerin görmedikleri yerlerden seçmektedirler. Bunlar genelde okul bahçesi, koridorlar, tuvaletler, kantin, sınıfta gerçekleştiği belirtilmiştir. Ayrıca okula geliş ve gidiş yolunda da okul içinden daha fazla zorbalık yapıldığı bildirilmiştir. (Kartal ve Bilgin, 2007; Çınkır ve Kepenekci, 2003)

Zorbalık olaylarının artması MEB, TÜBİTAK ve UNESCO gibi kurumları da harekete geçirmiş, proje çalışmaları başlatılmış ve eğitim ortamlarından şiddetin önlenmesine yönelik strateji ve eylem planı hazırlanmıştır (Çalık ve arkadaşları, 2009).

Okullarda yapılan zorbalığın sıklığına baktığımızda dünyada birçok ülke tarafından bu konuda araştırma yapıldığı görülmektedir. Çalışmaların zorba oranları, kurban oranları olarak araştırıldığı görülmektedir.

Okul zorbalığı sıklık çalışmalarına baktığımızda genel olarak zorbalığa uğrayan öğrencilerin %4 ile %50 arasında değiştiği görülmektedir. İlk çalışmalardan birinin Norveç'te Olweus (1989) tarafından yapıldığı görülmekte zorbalığa uğrayan öğrenci oranının %10 olduğu bildirilmektedir. Kanada'da %21, Avustralya 'da %30-%50 arasında, İtalya'da ortaokul öğrencileri arasında %28, ilkokul öğrencileri arasında %40, İngiltere'de %4-%36 arasında, ABD'de öğrencilerin yaklaşık %30'unun, Yunanistan'da %15-%30 arasında değiştiği görülmektedir (Akt: Pişkin 2002).

Ülkemizde ise, Karaman-Kepenekçi ve Çınkır (2003) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerin %44'nün sözel, %30'unun fiziksel, %18'inin duygusal ve %9'nun cinsel zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Pekel-Uludağlı ve Uçanok (2005), zorba, mağdur ve zorba/mağdur rolünde zorbalığa karışan çocukların toplam oranını %23, Hilooğlu ve Cenkseven-Önder (2010) ise %22,9 olarak belirlemişlerdir (Akt:Karaman-Kepenekçi ve Çınkır, 2003).

Literatürde zorbalığa uğrayan öğrencilerin yanı sıra zorbalık yapan öğrencilerin oranına da bakılmıştır. Bu oranın %6 ile %20 arasında ve kurbanların oranından daha düşük olduğu görülmektedir (Pişkin, 2002). Çalışmalar ışığında dünyada ve ülkemizde okullarda görülen akran zorbalığının oldukça yaygın olduğunu görmekteyiz. Okulların çocuklar için güvenli bir ortam olmadığı, zorbalardan korktukları için okula gitmekten kaçındıkları, öğretmen ve idarecilerin bu konuda yeterli önlemi almadıkları, durumu fark etmedikleri ve müdahale konusunda yetersiz kaldıkları görülmektedir.

2.3. SİBER ZORBALIK

Teknolojik gelişmeler iletişim araçlarının çeşitliliğini artırmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri içerisinde internet ve cep telefonları en hızlı yayılan teknoloji olarak karşımıza çıkmaktadır (Ayas ve Horzum, 2012). 2015 yılı verilerine göre, Kuzey Amerika'nın % 87.4'u, Avrupa'nın %73.5'i, Türkiye'nin %59.6 'sı internet kullanmaktadır (Internet World Stats, 2015). Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına göre internet kullanan bireylerin oranı %55,9 olarak belirtilmiştir. Bilgisayar ve internet kullanım oranları 2015 yılı Nisan ayında 16-74 yaş grubundaki bireylerde sırasıyla %54,8 ve %55,9 olmuştur. Bu oranlar erkeklerde %64 ve %65,8 iken, kadınlarda %45,6 ve %46,1 olarak belirtilmiştir (TÜİK, 2015). İstatistik verilerine göre toplumun yarısından fazlasının internet kullandığını görmekteyiz.

Gençlerin teknolojik araçlara daha erken adapte olması ve internetin yaygın olarak dijital aletlerde kullanılması, iletişimi kolaylaştırmaktadır. Bu durum avantaj olarak görülse de birçok riski de beraberinde getirmektedir. Gençler birbirlerine sanal ortam üzerinden şiddet ve saldırıya geçmekte, tehdit edebilmekte, zarar vermekte ve utandırabilmektedir. Sanal ortam üzerinden gerçekleştirilen bu saldırı ve şiddet olayları “Siber Zorbalık” olarak adlandırılmaktadır. Yeni bir olgu olarak karşımıza çıkan siber zorbalık toplumlarda hızlı bir şekilde yayılıp gelişmeye başlamış, ciddi bir konu haline gelmiştir.

İlk defa 2000 yılında ABD’ de “Cyberbullying” terimi kullanılmış ve dilimizdeki karşılığı “Siber Zorbalık” olarak çevrilmiştir. Ayrıca “sanal, dijital, elektronik” kelimeleri ile de ifade edilmiştir. Ancak “siber” kelimesi daha geniş kapsamlı olduğundan zorbalığın bu çeşidinde “siber” kelimesi kullanılmaktadır (Yetim, 2015). Siber zorbalığın fiziksel ortamda gerçekleştirilen zorbalıktan farkı internet veya cep telefonu gibi sanal iletişimin gerçekleştiği bilgi ve iletişim teknolojilerinin aracı olarak kullanılmasıdır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007).

Araştırmacıların siber zorbalık tanımlarına baktığımızda:

Belsey, (2006) siber zorbalığı, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da grup tarafından diğerlerine zarar vermek için tasarlanan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranış içeren zorbalık türü olarak tanımlamıştır.

Li (2006), siber zorbalığı; cep telefonu, e-posta, anlık mesajlaşma, web sitesinde kişileri karalamak için anketler düzenleme gibi elektronik iletişim teknolojilerinin kullanımı yoluyla, bir kişi ya da grup tarafından başkalarına zarar vermek niyetiyle kasten, tekrar edici bir şekilde, düşmanca davranışlar göstermek olarak tanımlamaktadır.

Patchin ve Hinduja'ya (2006) göre ise siber zorbalık, elektronik metinler aracılığı ile kasten ve belirli tekrarlarla gerçekleştirilen zarar verme davranışdır. Bu metinler çok ciddi içerikli mesajları (ölüm tehdidi, küfür, hakaret vb.) kapsayabilmektedir (Nelson, 2003). Ayrıca, başkalarının e-postalarını izinsiz okuma veya kişisel şifrelerini kullanma, utandırıcı mesajlar gönderme, kurbanın utandırıcı resimlerini çekme ve bunları yayma gibi eylemleri içermektedir (Akt: Erdur-Baker ve Kavşut, 2007).

Willard (2007), siber zorbalığı internet veya diğer elektronik iletişim araçlarını kullanarak diğer insanlara karşı sosyal saldırganlık yapmak ya da zararlı mesajlar göndermek olarak tanımlamaktadır.

Kowalksi ve Limber'e göre (2007) siber zorbalık, bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla tekrarlayan biçimde kullanması olarak tanımlanmaktadır. Çevrimiçi zorbalık, dijital zorbalık, elektronik zorbalık, internet zorbalığı ve çevrimiçi zarar verme gibi farklı adlarla da isimlendirilen siber zorbalık teknolojinin karanlık yönü olarak nitelendirilmektedir

Siber zorbalık, bilgisayar teknolojisinden yararlanarak kişilerin bilgilerini kullanıp, kişiyi aşağılamak, manipüle etmek ve dışlamak amacıyla yapılan kasıtlı, kötü niyetli ve tekrarlayan eylemlerdir (Sullivan, 2011).

Arıcak (2011), siber zorbalığı, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü” şeklinde tanımlamaktadır.

Siber zorbalık en yaygın tanımıyla, bir kişi ya da grup tarafından elektronik-temelli iletişim araçlarının kendini savunamayan bir kurbanı karşı saldırgan, kasıtlı ve tekrarlı bir biçimde kullanılmasıdır (Erdur-Baker, 2013).

Sullivan’a (2011) göre siber zorbalık eyleminin gerçekleştirilmesi 5 adımdan oluşmaktadır:

1.Adım; Siber Zorbalığı Başlatmaya Karar Vermek:

Saldırgan ya da saldırganlar siber alanda zorbalık hareketini başlatmaya karar verirler.

2. Adım; Tipini Seçmek (zarar oluşturmak için saldırı fırsatı):

Saldırganlar, saldırı tipini seçerek ve onu geliştirerek hedefledikleri kişiyi utandırmayı, küçük düşürmeyi, korkutmayı ya da dışlamayı amaçlarlar. Bu saldırıların en yaygın türleri; taciz (online harassment), akran siber takipçiliği (peer cyberstalking), küfür içerikli eylemler-yerme (dissing), kışkırtma (flaming), başkasının kimliğine bürünme (impersonation), sahte profil oluşturma (create fake profiles), bilgi ya da görüntüleri afişe etme (outing), hile-aldatma (trickery), dışlama (exclusion).

Taciz (online harassment): Sanal ortamda taciz bire bir siber zorbalıktır ve hoş olmayan metin mesajları, e-posta mesajları ya da bunların başka bir formundan oluşan mesajları kasıtlı olarak mağdura göndermesidir.

Akran siber takipçiliği (peer cyberstalking): Tacizle benzerlikler gösterse de tacizin daha şiddetli halidir. Bilgisayar teknolojisini kullanarak seçilen kurbanları izleme ile başlar sadece kurbanı taciz etmekle kalmaz, tehdit eder, korkutur ve her an zarar

verecekmiş gibi siber saldırılarda bulunur. Suçlama, taciz, tehdit etme, gözdağı verme amaçlı eylemleri içerir. Siber takipçilik genelde savunmasız ve reşit olmayan kişilerle tanışmayı ve onlarla cinsel ilişkide bulunmayı isteyen yetişkinleri kapsamaktadır.

Küfür içerikli eylemler-yerme (dissing): Seçilen kurban hakkında doğru olmayan, gaddarca bilgileri üçüncü şahıslara göndermektir. Gönderiler çirkin ve yanlış ithamlardan oluştuğu gibi, kurbanın arkadaşlık ilişkilerini ve itibarını zedeleyici online materyalleri de içerebilir.

Kışkırtma (flaming): Kışkırtma internet kullanıcıları arasındaki düşmanca ve aşağılayıcı etkilerdir. Kışkırtma daha çok tartışma panolarında, sohbet (chat) ortamlarında, e-posta ya da video paylaşımları sırasında ortaya çıkmaktadır. Politika, din, felsefe, elektronik oyunlar, müzikler gibi konular hakkındaki tartışmaların sonucu olarak ortaya çıkar.

Başkasının kimliğine bürünme (impersonation): Birilerini aşağılamak amacıyla başka birinin kimliğine bürünerek sosyal bağlantı sitelerinden mesajlar göndererek gerçekleştirilmesidir.

Sahte profil oluşturma (create fake profiles): Bir websitesi ya da blog oluşturarak yalan bilgiler yayma, kötü niyetli ve yalan bilgileri kişiyi aşağılamak, utandırmak ve güvenliğine saldırmak amacıyla kullanılmasıdır.

Bilgi ya da görüntüleri afişe etme (outing): Kişisel ya da utandırıcı bilgileri metin ya da fotoğrafları başkalarına telefon, e-posta, sosyal bağlantı siteleri üzerinden başkalarına göndermeyi içermektedir. Amaç kişiyi utandırmak ve aşağılamaktır. Bunlar kişilerin cinsel içerikli görüntülerini içeren mesajlarda olabilir.

Hile-aldatma (trickery): Arkadaş gibi görünüp, güven kazanıp kişinin bilgi ya da görüntülerini afişe etmeyi içerir. İki adımı içermesi nedeniyle aldatma ve aşağılamanın her ikisine yol açar ve çifte zorbalık eylemi yaratır.

Dışlama (exclusion): Bilerek ve amaçlı olarak kişileri online gruplardan çıkarmadır.

3. Adım; Teknoloji Yöntemini Seçme: Mobil telefonlar ya da bilgisayarlar siber zorbalık eylemini başlatmak için seçilebilir. Yakın zamana kadar bilgisayarlar bir silah olarak seçilirken, cep telefonlarının gelişimi ve kullanımının rahat olması nedeni ile, cep telefonlarının seçiminde artış olduğu görülmüştür.

4. Adım; Siber Zorbalık Aracını Seçme: 6 başlık altında sıralanmıştır.

1. Sosyal Medya Siteleri: Sosyal medya siteleri ergenler arasında oldukça popülerdir. Örnekleri; Myspace, Facebook, Badoo gibi sitelerdir. Sosyal medya siteleri gerçekte yaşanan olayları, sanal aleme taşımaktadır. Fakat buradaki olumsuzluk, bu siteler siber zorbalığı yaşanmasına fırsat vermektedir. Kullanıcıların hesapları ve şifreleri çalınarak bunlar üzerinden kötü niyetli paylaşımlar yapılabilir.

2. Anlık Mesaj: İnternet şirketlerinin en büyük ürünleridir. Bunlar Yahoo, Google, ve MSN gibi servislerdir. Gerçek zamanda karşılıklı olarak listesindeki kişilerle görüşme yapabilir, kameralı sohbet edilebilir. Ancak maalesef bu ürünler karşı tarafa zarar verme amacıyla da kullanılmaktadır. Anlık mesajlar ile siber zorbalılar sahte isim ile karşı tarafı aldatırlar.

3. Elektronik Posta (E-mail): Özellikle bir şahsın e posta hesabını çalmak ya da kimliğini gizleyerek yaparlar. Tehdit etme, yalan haber ve dedikodu yaymak için e posta yolu seçilebilir. Bazen yanlış ya da çalınmış kimlikler kullanılabilir.

4. Fotoşop: Cep telefonu ya da bilgisayar aracılığı ile başkalarının fotoğrafları üzerinde oynanarak yapılan cazibeli ve pornografik içerikli fotoğrafların gönderilmesidir.

5. Bloglar: Birçok ergen rakiplerine sözlü saldırıda bulunmak ya da düşmanlarını yermek ve başkalarını da bu sürece katmak amacıyla internet üzerinden blog siteleri

oluştururlar. Çünkü blog siteleri kolay kurulur ve kullanıcıların kimliklerini saptamak zordur.

6. Twitter: Son zamanların çılgınlığı, insanların olayları tartışmasına izin verir ve sosyal mesajlar göndermelerini sağlar. Belli sayıdaki karakter ile karşı tarafa incitici mesajlar tweet aracılığı ile gönderilebilmektedir.

5. Adım: Karar (Tetiği çekme ya da çekmeme): Siber alan kullanıcılar ve zaman açısından sınırdan yoksun bir alandır. Eğer karar tetiği çekmek için yapılırsa, bir siber zorbalık atağı hedefe gönderebilir.

2.3.1.Siber Zorbalığın Yaygınlığı

Dünyada ve ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde siber zorbalığın hemen hemen her ülkede gerçekleştiği, evrensel ve yaygın bir sorun olduğu görülmektedir.

Almanya'da hem siber zorbalık yapma hem de siber zorbalığa uğrama oranlarının %16 civarında olduğu görülmektedir (Schultze-Krumbholz ve Scheithauer, 2009). Belçika'da siber zorbalıkla ilgili yapılan bir araştırma sonucuna göre gençlerin %12'sinin siber zorbalık mağduru olduğunu dile getirdiği, %18'inin ise siber zorbalık yaptığını ifade ettiği görülmektedir (Vandebosch ve Van Cleemput, 2008). Li'nin (2005) Kanada'da yaptığı araştırmada ise katılımcıların %40.9'u siber zorbalık mağduru olduğunu bildirmiş, %55'i ise siber zorbalık yaptığını söylemiştir. Amerika'da 1000 kişinin üzerinde örneklemelerle yapılmış araştırmalar incelendiğinde siber zorbalık yapma oranının %4.1 ile %21 arasında (Kowalski ve Limber, 2007; Williams ve Guerra, 2007), siber zorbalık mağduru olma oranının ise %9 ile %35 arasında değişmekte olduğu görülmektedir (Kowalski ve Limber, 2007; Wolak, Mitchell ve Finkelhor, 2007; Ybarra, Diener-West ve Leaf, 2007;akt:Erdur-Baker, 2013).

Ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde, Baker ve Kavşut (2007) bilgi ve iletişim teknolojilerini sık sık kullanan 14-19 yaşındaki öğrencilerin %28'inin siber zorbalık

yaptığını, %30'un da siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Arıca ve arkadaşları (2008) tarafından yapılan araştırmada Türk öğrencilerin siber zorbalık yapma oranını %36 olarak ifade etmiştir. Topçu (2008) ise öğrencilerinin %48'inin siber zorbalık yaptığını saptamıştır. Ayas (2011) yaptığı araştırmada orta öğretim öğrencilerinin %16'sının siber zorbalık yaptığını, %17'inde siber zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir. Başka bir araştırmada üniversite öğrencilerin %23'ünün en az bir kere siber zorbalık yaptıkları, %55'inin ise hayatlarında en az bir kere siber zorbalığa maruz kaldıkları gözlenmiştir (Dilmaç, 2009). Diğer bir araştırmada Arıca (2009) öğrencilerin %20'sinin hayatında en az bir kez siber zorbalık yaptığını, %54'ünün ise en az bir kez siber mağdur olduklarını tespit etmiştir (akt:Peker ve arkadaşları, 2012).

Siber Zorbalık büyüyen bir problemdir ve teknoloji kullananların büyük bir çoğunluğu bunu yapmaktadır. Çalışmalar ışığında siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin fiziksel dünyada da zorbalığa uğradığı görülmektedir. Yetişkinler daha çok siber zorbalık uygulama eğilimindedir ancak çocuk ve ergenler nedeniyle görmezden gelinmiştir. Siber zorbalığın karakteristik özelliklerine bakıldığında mobil telefon ya da bilgisayar ile yapıldığı görülmektedir. Öğrenciler okul saatinde cep telefonları ile zorbalık yapabilir, fiziksel ve psikolojik zorbalıkta okulda eşlik eder, saldırgan kimliğini saklasa da öğrenciler genelde bunu kimin yaptığını tahmin edebilir. Siber zorbalık ortaokuldan liseye doğru bir pik yapmaktadır. Siber zorbalık okul saatleri içinde görülüp öğrencilerin hayatlarını etkilerken, okul dışında da görülebilir. Öğrenciler öğretmen ya da ailelerine söylemede isteksizdirler ve kızlar erkeklerden daha çok bir yetişkinden yardım istemek zorunda kalmıştır (Sullivan 2011).

Siber zorbalığın küçümsenmeyecek bir oranda yaygın olduğunu çalışmalardan görmekteyiz. Siber zorbalığa maruz kalan kişilerin bir çok psikolojik etkiye maruz kaldığı, zorbalığın yaşam kalitesini ve akademik hayatı da etkilediği çalışmalara konu olmuştur. Mağdur olan kişilerde ortaya çıkan bu psikolojik sonuçları sosyal-duygusal ve akademik etkiler olmak üzere iki başlık altında toplayabiliriz.

Sosyal-Duygusal Sonuçları:

Siber zorbalığa uğrayan öğrenciler ile dünyada yapılan çalışmalara bakıldığında, öğrencilerin çeşitli olumsuz psikolojik etkiler içine girdikleri görülmektedir.

Bu konu ile ilgili yapılan ilk çalışmalara bakıldığında mağdurların; kendilerini üzgün, kızgın hissettikleri belirtilmiştir (Hinduja ve Patchin, 2006). İlerleyen yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında da benzer bulgulara rastlandığı görülmüştür.

Araştırmacıların ortak görüşlerine göre siber zorbalığa uğrayan bireylerde, yalnızlık, korku depresyon, anksiyete, kızgınlık, utanç, dışlanmışlık hissi, şaşkınlık, özgüven eksikliği, paranoyak düşünceler, sosyal ilişkilerde bozulmalar, üzüntü gibi psikolojik etkiler söz konusu olmaktadır. (Beran ve Li;2005; Kowalski ve Witte, 2006).

Siber zorba mağdurlarının yalnızlık ve dışlanmışlık hissi düşük benlik saygısına ve özgüven eksiliğine neden olmaktadır. Diğer bir taraftan siber zorbalık yapan öğrencilerin kendilerinin de zorbalığa uğrayabileceği düşüncesi sosyalleşmekten uzaklaştırmakta ve sosyal statü kaybına uğrayacakları kaygısını oluşturmaktadır (Johnson, 2011).

Araştırmalarda siber zorbalığa uğrayan mağdurların, özgüvenlerini kayb ettikleri ve bunun sonucu olarak akranları ile iletişim kurmakta zorlandıkları belirtilmiştir. Mağdurların benlik saygılarında azalma, dışlanmışlık ve çaresizlik hislerini yoğun yaşadıkları bu nedenle arkadaşlık kurma konusunda zorluk yaşadıkları belirtilmiştir (Hinduja ve Patchin, 2008; Ybarra ve Mitchell, 2007).

Araştırmacılar siber zorbaların mağdur ile herhangi bir teması olmasa da yaşanan öfke, üzüntü, kızgınlık ve mutsuzluk gibi olumsuz duyguların depresyon, anksiyete, hayal kırıklığı, savunmasızlık gibi psikolojik bozukluklara yol açtığını savunmaktadırlar. Bununla birlikte mağdurlar, aile ve arkadaş gibi sosyal çevresindeki insanlar ile de problem yaşamaktadırlar (Patchin ve Hinduja, 2006). Siber zorbalık mağdurlarının yaşadığı çaresizlik yüz yüze zorbalık yaşayanlara göre daha ağır

hissedilmektedir. Bu nedenle siber zorba mağdurlarının depresyonu daha ağır yaşadığı savunulmaktadır (Johnson, 2011).

Ybarra ve Mitchell (2007), yaptıkları araştırmada diğer araştırmacılar ile benzer sonuçlara ulaşmış, siber zorbalık mağdurlarının % 58'inin depresyon yaşadığını, siber zorbalığın uzaması halinde, kurbanların değersiz hissettiklerini vurgulamıştır. Aynı araştırmacıların 2004 yılında yaptıkları araştırmaya göre ise, anne ve babası ile zayıf duygusal bağı olan çocukların siber zorbalık eğilimini üç kat artırdığı, zorbalık yapanların madde kullanımı ve şiddet içerikli eylemlere daha yaygın bir şekilde karıştıklarını belirtmiştir (Ybarra ve Mitchell, 2004).

Akademik Sonuçları:

Ybarra ve arkadaşları (2007), araştırmalarında birçok kez siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin devamsızlıklarının arttığını bunun yanı sıra disiplin cezası, okulda silah bulundurma, okuldan kaçma, okulu bırakma gibi olumsuz davranışlarda bulduklarını bildirmişlerdir. Okula silah getirme vakalarının siber zorbalıkla birlikte sekiz kat arttığını ve dolayısıyla tutuklanmalarında yaşadığı bildirilmiştir.

Amerikan Zorbalığı Önleme Rehberinde (2009) çocukların zorbalığa uğramasının bir sonucu olarak notların düşüşe geçmesi ve artan devamsızlık problemi gösterilmiştir (Johnson, 2011). Siber alanda gerçekleştirilen zorbalıkta, genellikle kurban, zorbanın kimliğini bilmemektedir ancak buna rağmen, bu durumun okul yaşantısına da yansıdığı, mağdurların okula adapte olma ve öğrenmelerini olumsuz etkilediği bildirilmiştir (Shariff,2008).

Araştırmalara göre, siber zorba mağdurlarının devamsızlık problemi, derslere ilgisizlik ve başarılarındaki düşüşün yanı sıra okula gitmekten korktukları da belirtilmiştir (Beran ve Li, 2005).

Genel olarak bakıldığında siber zorbalığa maruz kalmanın psiko-sosyal (üzüntü, stres, değersiz hissetme, utanma, öz saygının düşmesi, akran ilişkilerinde çatışma, güven

sorunu yaşama, arkadaşlık ilişkisi kurmada güçlük gibi) ve akademik (okula gitmede isteksizlik, akademik başarıda düşüş, okuldan kaçma gibi) etkileri bulunduğu görülmektedir.

2.3.2. Siber Zorba ve Mağdurların Özellikleri

Siber zorbaların karakteristik özelliklerine bakıldığında araştırmacıların ortak kanıları, zorbaların empati kurmaktan yoksun, kaba, dışlanmış, sosyal çevresinde seilmeyen, saldırgan davranışları olan, öfkeli, düşüncesiz, okulda problemlili kişiler olduğu, notlarının düşük olduğu, madde kullanmaya meyilli, iyi bilgisayar kullanabilen, aile içi iletişimi becerileri zayıf olan, intikam duygusunu yoğun yaşayan tipler olduğu belirtilmiştir (Yaman ve arkadaşları, 2011).

Kişilik özellikleri açısından siber zorbaların incelendiği araştırmalarda, zorbaların düşmanca duygulara sahip olduğu, kendilerinden daha güçsüz gördükleri kişiler üzerinde kontrole sahip olmak istedikleri ve baskı kurdukları belirtilmektedir (Arıcak, 2009).

Siber mağdurların karakteristik özelliklerine bakıldığında ise, genelde depresif ve yalnız oldukları, özgüven problemi yaşadıkları, okul fobilerinin olduğu, bilgisayar, özellikleri ve kullanımı konusunda yetersiz oldukları, sosyal anksiyete yaşadıkları, okul başarılarının düşük ve okulda problem yaşayan öğrenciler olduğu, arkadaşlık ilişkilerinin zayıf, uyumsuz, anne babalarına düşkün, koruyucu tutum içinde yetiştikleri belirtilmiştir (Dilmaç,2009; Yaman ve arkadaşları,2011).

Yapılan araştırmalarda, intikam, suçluluk ve utanç duygularının siber zorbalığı yapan kişi üzerinde anlamlı sonuçları olduğu görülmüş, siber zorbalığın suçluluk açısından negatif bir ilişkisi, intikam ve utanç açısından da pozitif bir ilişkisi bulunduğu saptanmıştır (Dilber, 2013).

Dilmaç'ın (2009) çalışmasında, saldırganlık ve ilginin siber zorbalığı olumlu yönde etkilediği bulunmuş, duyguları anlama ve siber zorbalık arasında negatif bir ilişki olduğu, sebat ve yakınlık ile siber zorbalığa maruz kalma durumunu da negatif olarak yordadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte değişim ihtiyacı ile siber zorbalığa maruz kalma arasında zayıf fakat olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

2.3.3. Siber Zorbalık ile Geleneksel Zorbalık Arasındaki İlişki

Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık ile ilgili tanım ve çalışmalara bakıldığında her iki zorbalık türünde de benzerlik ve farklılıkların olduğu görülmektedir. Her iki zorbalık türünde de bir saldırı söz konusudur. Zorba mağdurların çevresi ve akranları ile olan ilişkilerine de zarar vermeyi ve kişiyi incitmeyi amaçlar.

Benzerliklere rağmen literatürde siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran önemli noktalar olduğu bildirilmektedir. Siber zorbalık ile geleneksel zorbalık arasındaki farklılıklara genel olarak bakıldığında, siber zorbalıkta zorbalık yapan kişi kimliğini saklamaktadır. Günün herhangi bir saatinde zorbalığı gerçekleştirebilir ve bunu çeşitli elektronik araçlar (mobil telefon, bilgisayar, tablet vb.) ile yapabilir. Herhangi bir zaman ve mekanda mağdurlar kolayca tahrik edilebilir ve mağdurlar saldırıya uğrayabilir (Sullivan, 2011).

Siber zorbalıkta kullanılan görseller ya da mesajlar geniş bir alana kısa sürede yayılabilir. Geniş bir seyirci kitlesi tarafından görülebilir. Bu seyirci kitlesi kurbanın tarafında ya da zorbanın tarafında olabilir. Siber alanda yaşananlar mağdurların gerçek hayatlarına etki edebilir ve hayatlarını zorlaştırabilir (Kowalski ve Limber, 2007).

Siber zorbalıkta kullanılan teknolojik araçlar zaman ve mekan tanımaksızın gerçekleştirilirken, geleneksel zorbalık okul gibi eğitim kurumlarında gerçekleştirilmektedir. Geleneksel zorbalık yüz yüze, fiziksel ve sözel saldırı halinde kurbanın çektiği acıyı görmekte, bundan haz duymaktadır. Tüm bunları yaparken kimliğini saklayamamaktadır. Siber zorbalıkta ise kurbanın ızdırabı kısa sürede belli

olmayabilir ve zorba kimliğini saklayabilir. Böylece siber zorbanın yakalanması zorlaşırken, geleneksel zorbalıkta zorba kolaylıkla yakalanmaktadır.

Siber zorbalıkta teknolojinin kullanılması büyük bir grubu zorbalığa uğratmayı kolaylaştırırken, geleneksel zorbalıkta küçük bir gruba zorbalık yapılabilir. Geleneksel zorbalıkta güçlü olan taraf zorbalığı gerçekleştirirken siber zorbalıkta daha iyi bilgisayar kullanma becerisine sahip kişi zorbalık yapmaktadır (Yaman ve arkadaşları, 2011).

2.4. SİBER SUÇLAR VE HUKUKİ BOYUTU

Yeni bir suç türü olan siber suçların evrensel bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun nedeni bilişim teknolojilerinin dünyanın her bir noktasında farklı gelişmişlik seviyesinde olması ve yaygınlığının ülkeden ülkeye farklılık göstermesidir. Siber suçlar literatürde “bilişim suçu”, “bilgisayar suçu”, “ileri teknoloji suçu”, “yüksek teknoloji suçu”, “sanal suç”, “internet suçu”, “bilgisayar bağlantılı suç”, “bilişim sistemi aracılığı ile işlenen suç”, “elektronik suç” gibi terimlerle anılmaktadır. Literatürde çok fazla adlarla anılsa da “bilişim suçu” ve “siber suç” kavramları ülkemizde yerleşmiştir ve bu alanda işlenen suçların tanımı bilişim suçu tanımı yerine yapılmıştır (Akarşlan, 2015 syf:35-36, Taşçı ve Can, 2015).

Dülger (2004), siber suçları; verilere ve/veya veri işlemlerle bağlantısı olan sistemlere karşı bilişim sistemleri aracılığı ile işlenen suçlar olarak tanımlamıştır.

Balcıoğlu (2014) siber suçu; elektronik bir ortam içerisinde herhangi bir suçun işlenmesi ve bu ortam içerisinde gerçekleştirilen fiilin genel olarak hukuka aykırı veya suç olarak tanımlanabilmesi olarak tanımlamıştır.

Avşar ve Güngören (2010) ise, siber suçları dar ve geniş anlamda olmak üzere ikiye ayırmış; bilişim ortamında işlenebilen klasik suç arasında sayılmayan bilgisayar ve internete özgü suçlar olanı dar anlam, bilişim sistemlerinden yararlanılarak işleneni geniş anlamda siber suçlar olarak tanımlamıştır.

Siber suçlar ile müdahale boyutunda iç ve dış mevzuatta düzenlemeler yapılmıştır. Türk Ceza Kanununda yer alan düzenlemeler dışında, Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi, Emniyet Genel Müdürlüğüne alınan önlemler ve öğrencileri ilgilendiren Milli Eğitim Bakanlığı mevzuatına değinilecektir.

2.4.1. Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi

“Convention on Cybercrime” olarak adlandırılan ve dilimizdeki karşılığı “Sanal Ortamda İşlenen Suçlar” olarak çevrilen sözleşme 23 Kasım 2001 tarihinde Avrupa Konseyi (AK) tarafından hazırlanmış ve Budapeşte’de imzaya açılmıştır. 1 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren sözleşme AK dışındaki ülkelerin de taraf olmasına olanak sunmuştur. 32 AK üyesi ve ABD olmak üzere 33 ülke sözleşmeyi imzalamıştır. 14 ülke ise imzalamış ancak onaylamamıştır. Ülkemizde ise; iç hukuk düzenlemelerinin ardından 10 Kasım 2010’da Strazburg’da imzalanmıştır. 03.09.2012 tarihinde TBMM’ye gelen tasarı, 22 Nisan 2014 tarihinde 6533 sayılı sanal ortamda işlenen suçlar sözleşmesinin onaylanmasının uygun bulunduğu dair kanun ile TBMM’de kabul edilerek yasalasmıştır. 2 Mayıs 2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanması ile yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi, siber ortamda işlenen suçlara ilişkin ilk uluslararası sözleşme özelliğini taşımaktadır. Yasanın içeriğini, çocuk pornografisi, telif hakları ihlali, bilgisayar bağlantılı sahtecilik ve güvenlik ağlarının ihlali gibi konuları içermektedir. Bu konular; yasadışı erişim, yasadışı araya girme, verilere müdahale, sisteme müdahale, cihazların kötüye kullanımı, bilgisayarla bağlantılı sahtecilik, bilgisayarla bağlantılı dolandırıcılık, çocuk pornografisiyle bağlantılı suçlar, telif hakkı ve bununla bağlantılı hakların ihlaline ilişkin suçlar olarak düzenlenmiştir (Eralp, 2014, Taşçı ve Can, 2015, TBMM).

2.4.2. Milli Eğitim Mevzuatı

Siber suçların büyük oranda yaşandığı yerlerden birisi de hiç şüphesiz okullardır. Milli Eğitim Bakanlığı siber suçlar ile ilgili yaptırımlara disiplin cezaları bölümünde 12. madde de yer vermiştir. Bunlara cezayı gerektiren davranışlar bölümünde yer verilmiştir.

Bilişim araçlarını, okul yönetimi ile öğretmenin bilgisi ve izni dışında konuşma yaparak, ses ve görüntü alarak, mesaj ve e-mail göndererek, bunları arkadaşı ile paylaşarak eğitimi-öğretimi olumsuz yönde etkileyecek şekilde kullanmak; kınama cezasını gerektiren davranış olarak düzenlenmiştir.

Bilişim araçları ile yönetici, öğretmen, eğitici personel, memur, diğer görevliler ve ziyaretçiler ile öğrencileri rahatsız edici davranışlarda bulunmak; okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezasını gerektiren davranışlar olarak düzenlenmiştir.

Bilişim araçları ile yönetici, öğretmen, eğitici personel, öğrenci, memur, diğer görevliler ve ziyaretçilere etik olmayan ses, söz ve görüntülerle zarar verici davranışlarda bulunma; okuldan tasdikname ile uzaklaştırma cezasını gerektiren davranışlar olarak belirtilmiştir.

Bilişim araçları ile toplum değerlerine aykırı zararlı, bölücü, yıkıcı, ahlak dışı ve şiddet içerikli yasak yayınlar bulundurarak kişi ve kurumlara ilgili ses, söz ve görüntüler alıp bunları çoğaltmak, sanal ortamda dinlemek, dinlettirmek, izlemek, izlettirmek, yaymak ve ticaretini yapmak ise örgün eğitim dışına çıkarma cezasını gerektiren davranışlar olarak düzenlenmiştir.

Meb mevzuatında, bilişim suçlarının kınama cezasından, okuldan atılmaya varan ciddi yaptırımları olduğunu görmekteyiz. Okul yönetimi, öğretmenler ve ailelerin bilişim suçları konusunda öğrencilere farkındalık kazandırmaları ve önlemeye yönelik eğitimlerin sıklaştırılması gerektiği üzerinde durulmalıdır (MEB).

2.4.3. Emniyet Genel Müdürlüğü

Kolluk güçlerine siber suçların önlenmesinde ve suçun aydınlatılmasında büyük sorumluluk düşmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) bünyesinde 1997 tarihinde ilk defa Bilgi İşlem Daire Başkanlığı altında Bilişim Suçları Büro Amirliğinin kurulması ile siber suçlara müdahale başlamıştır (Taşcı ve Can, 2015).

Birim, yıldan yıla gelişme göstererek 2004 tarihinde Kaçakçılıkla Mücadele ve Organize Suçlar Daire Başkanlığı'na bağlı olarak çalışmış, 2006'da aynı şubede büro amirliği olarak faaliyet göstermiştir. 2007'de "Bilişim Sistemleri ve Suçları Şube Müdürlüğü" adı ile Türkiye'nin ilk Bilişim Suçları ile Mücadele Şube Müdürlüğü olarak kurulmuştur.

2012'de "Bilişim Suçlarıyla Mücadele Daire Başkanlığı"nın kurulması ile birlikte "Bilişim Suçlarıyla Mücadele Şube Müdürlüğü" olarak adı değişmiş ve Kaçakçılıkla

Mücadele ve Organize Suçlar Dairesi Başkanlığı bünyesinden ayrılarak yeni kurulan Daire Başkanlığına bağlı olarak çalışmaya başlamıştır.

2013 tarihinde yapılan bakanlar kurulu kararı ile şube; Siber Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü olarak değişmiş, daire; Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı olmuştur

EGM Siber Suçlar Daire Başkanlığı hizmetleri içinde siber suçlar ile mücadele etmek ve siber tehditler karşısında farkındalık yaratmak, uluslararası alanda işbirliği sağlamak, tehditleri değerlendirmek ve mücadele etmek, ilgili uzman personel yetiştirmek ve teknolojik gelişmeleri takip etmek yer almaktadır (EGM).

2.4.4 Türk Ceza Kanunu

Siber suçlar, 765 sayılı Türk Ceza Kanununda (TCK) ilk defa 06.06.1991 yılında 3756 sayılı kanun ile girmiş, ‘Bilişim Alanında Suçlar Bölümü’ altında TCK'nın 525/a,b,c ve d maddelerindeki düzenlemeleri ile mevzuattaki yerini almıştır. Bunlar; verilerin ele geçirilmesi (525a/1), başkasına zarar vermek için verilerin kullanılması nakledilmesi veya çoğaltılması (525a/2), verilere ya da veri işleme zarar verilmesi (525b/1), bilgileri otomatik işleme tabi tutmuş bir sistemi kullanarak hukuka aykırı yarar sağlanması (525b/2), verilerde sahtekârlık yapılması (525c) olarak düzenlenmiştir.

2005 yılında yeni TCK’da 5237 sayılı kanun ile ‘bilişim alanında suçlar’ ve ‘özel hayatın gizliliğine karşı suçlar’ bölümleri altında düzenlenmiştir. Bilişim alanında suçlar bölümünde; hukuka aykırı olarak bilişim sistemine girme ve sistemde kalma (madde 243), bilişim sisteminin işleyişinin engellenmesi, bozulması, verilerin yok edilmesi ya da değiştirilmesi (madde 244/1-2), bilişim sistemi aracılığı ile hukuka aykırı yarar sağlama (madde 244/4), banka ya da kredi kartlarının kötüye kullanılması (madde 245) olarak düzenlenmiştir.

Özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı suçlar bölümünde ise; kişisel verilerin kaydedilmesi (madde 135), kişisel verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme (madde 136), verilerin yok edilmesi (madde 138) olarak düzenlenmiştir.

Bunun dışında bilişim suçları ile işlenmesi mümkün olan suç tipleri ayrıca belirtilmemiş, ilgili olduğu kanun maddesinde yorumlanmıştır. Dolayısı ile siber

zorbalık konusunun geçtiği ayrı bir TCK maddesine rastlamamaktayız. Bu nedenle bilişim suçu ile işlenebilmesi olası olan diğer suçlar kapsamında siber zorbalık konusuna değinilecektir.

Bilişim ortamında işlenebilen suçlara TCK'da insanlığa karşı suçlar (cinsellikle ilgili suçlar), kamunun sağlığına karşı suçlar (sağlık için tehlikeli madde temini), genel ahlaka karşı suçlar (kumar oynama, dilencilik), aile düzenine karşı suçlar (aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğü), hürriyete karşı suçlar (huzur ve sükûnunu bozmak, kişiler arasındaki haberleşmenin hukuka aykırı olarak engellenmesi), şerefe karşı suçlar (hakaret), malvarlığına karşı suçlar (bilişim suretiyle hırsızlık, güveni kötüye kullanma, bilişim suretiyle dolandırıcılık, suç eşyasının satın alınması ya da kabul edilmesi), adliyeye karşı suçlar (suç delillerini gizleme) bölümlerinde değinilmiştir. Bunlar içinden konumuzla ilgili olan bölümler açıklanacaktır.

İnsanlığa Karşı Suçlar

Çocuğun Cinsel İstismarı

Son yıllarda teknolojinin de hızla ilerlemesi ve internet kaynağına hemen hemen her kesimin ulaşabilmesi, cinsel istismarın internet üzerinden yayılımını da artırmaktadır. Hatta cinsel istismar vakalarının büyük bir kısmının internet yolu ile gerçekleştiği belirtilmektedir. İnternet siteleri ve sosyal medya araçları vakalardaki yaygınlık olasılığını artırmaktadır. Okullardaki cinsel istismar vakaları öğrencilerin birbirlerine kendilerine ait olan ya da olmayan cinsel içerikli fotoğraf atmaları ve yaymaları olarak görülmektedir. Genel olarak ise; çocukların cinsel istismarının bilişim yoluyla işlendiği alan maalesef çocuk pornografisidir. Avrupa Konseyi Sözleşmesinde çocuk pornografisi; “18 yaşından küçük bir bireyin cinsel olarak kullanılmasını, küçüğü temsil eden gerçekçi bir imajın cinsel olarak kullanılmasını görsel olarak içeren pornografik materyallerdir” şeklinde tanımlamıştır. Çocuk pornografisi ile ilgili bilgisayar üzerinden yapılan istismarlarla ilgili gerekli kanuni düzenlemelerin yapılmasını ve önlemlerin alınmasını taraf devletlere sunmuştur (Akarşlan, H).

Türk Ceza Kanununda bilişim yolu ile işlenen cinsel istismar vakalarının ayrı bir yaptırımı bulunmamaktadır. Ancak otoritelere göre cinsel istismar suçunun bilişim

yolu ile işlenmesi halinde tıpkı hırsızlık ve dolandırıcılık suçunun bilişim yolu ile işlendiğinde uygulandığı gibi ağırlaştırıcı ve nitelikli bir hal olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır (Eralp, 2014).

Okullarda öğrencilerin cinsel içerikli görüntüleri ya da arkadaşlarının özel görüntülerini bir başkasına, internette ya da sosyal medya üzerinde yayması şeklinde görüldüğü gibi, merdiven altlarında kız öğrencilerin etek altlarını çekip yayma şeklinde de siber zorbalığın konusu olarak görülmektedir.

Hürriyete Karşı Suçlar

Huzur ve Sükûnunu Bozmak

Türk Ceza Kanununda yer alan 123. maddeye göre bir kimsenin huzur ve sükûnunu bozmak amacıyla kişiye sürekli olarak hukuka aykırı davranışlarda bulunması, telefon etmesi, gürültü yapması ve rahatsızlık vermesi halinde şikâyet üzerine üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilmektedir. TCK'nın bu maddesi konumuz olan siber zorbalık ile yakından ilgilidir. Çünkü bu suç sıklıkla lise öğrencileri tarafından işlenmektedir. Özellikle sosyal medya aracılığı ile (facebook, twitter, instagram, whats app vb) akranlarını rahatsız edici mesajlar bırakmak, sms (kısa mesaj) göndermek gibi eylemleri içermektedir. Bu gibi eylemler siber zorbalık, klavye delikanlısı olarak tanımlanmıştır ve bu eylemlerin sonucunun hakaret boyutuna ulaştığı da gözlenmektedir (TCK, Eralp,2014).

Şerefe Karşı Suçlar

Hakaret

Yine okullarda özellikle lise çağındaki çocuklar arasında sıklıkla karşılaşılan konulardan birisi de hakarettir. Çocukların sosyal medya, blog siteleri, sms vb aracılığı ile akranlarının onurlarını kırıcı, şeref ve saygınlığını rencide edici mesajlar yayınlamasını içerir ve siber zorbalığın konusudur. TCK'nın 125. maddesine göre üç aydan iki yıla kadar hapis cezası veya adli para cezası vardır. Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılması için eylemin en az üç kişiye ulaşması gerekmektedir (TCK, Eralp, 2014).

Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar

Haberleşmenin Gizliliğini İhlal

Haberleşmenin gizliliğini ihlal suçu, arkadaşlar arasında geçen konuşmaları kişilerden birinin kaydetmesi ve kaydettiği bu konuşmaları; konuştuğu arkadaşının izni ya da haberi olmadan sosyal medyada ya da internette yayması gibi eylemleri içermektedir. En çok cep telefonu kullanılarak yapılan bu eylemler, kız çocuklarının ele geçirilen özel görüntülerini yayma şeklinde de görülebilir. TCK'nın 132. maddesine göre haberleşmenin gizliliğini ihlal eden kişinin iki yıldan beş yıla kadar hapsi istenmektedir (TCK, Eralp,2014).

Özel Hayatın Gizliliğini İhlal

Özel hayatın gizliliğini ihlal okullarda cep telefonları ile görüntü ya da seslerin kayda alınması ve dakikalar içinde okulda sonrasında da sosyal medya sitelerinde yayılmasını içermektedir ve siber zorbalığın konusunu oluşturmaktadır. Görüntüler öğretmen, okul idarecisi ve personel ya da öğrencilerin uygunsuz görüntü ve ses kaydını içerebilir. Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) bu konu ile ilgili yaptırımlarına MEB mevzuatında değinilmiştir. TCK'nın 134. maddesine göre şahısların özel hayatının gizliliğini görüntü ya da ses kaydı ile ifşa eden kimse iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (TCK, Eralp,2014).

Okullarda sıklıkla görülen siber zorbalık eylemlerinin cezai müeyyideleri bulunmakla birlikte, öğrenciler suç işlediklerinin farkında olmadan siber zorbalık eylemlerini gerçekleştirmektedir. Bu olaylardan bir kısmı yargıya taşınmakta büyük bir kısmı ise taşınmamaktadır. Okul idaresine ve öğretmenlere bu konuda eğitimler verilmesi ve öğrencilerin bilinçlendirilerek siber zorbalık eylemlerinin önüne geçilmesi planlanmalıdır.

Türk Ceza Kanunu dışında bilişim suçları; 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununda (EİK), 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda (FSEK), ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununda (SPK) düzenlenmiştir (Akarşlan, H.).

2.5. SİBER ZORBALIKLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Siber zorbalık konusunun işlendiği yurtdışında yapılan çalışmaların genel olarak 2000'li yılların başında başladığı ve içerik olarak; siber zorbalığın psikolojik etkileri, cinsiyet ile ilişkisi, siber zorbalığın görülme şekilleri, siber zorbalığın yaygınlığı, siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasındaki ilişkiye bakıldığı görülmektedir.

Campbell (2005) Avustralya'da yapmış olduğu araştırmasında; gençlerin teknolojiyi keşfetmesi ile internet kullanımındaki artışına değinmiş ve siber zorbalığın buna bağlı olarak ortaya çıktığını belirtmiştir. Siber zorbalığın ne olduğu ve siber zorbalığın etkilerini, önlenmesine yönelik neler yapılabileceği ile ilgili gerekli politikalar üzerinde durmuştur. Siber zorbalığın, mağdurda depresyon, anksiyete ve psikosomatik semptomları artırdığını belirtmiştir.

Benzer bir çalışmada Ybarra ve Mitchell (2007), tarafından Amerika'da gençlerin psikososyal ve davranışsal karakterlerinin internet tacizlerinin sıklığına bağlı nasıl değiştiğini göstermek amacıyla yapılmıştır. Yaşları 10-17 arasında değişen 1500 ergen ile yapılan çalışmada, siber zorbalık arttıkça davranışsal ve psikolojik problemlerin de yaygınlığının arttığını ve siber zorbalığın psikososyal problemleri artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Juvonen ve Gross (2008) Amerika'da ergen öğrenciler ile yaptığı çalışmada hem okul zorbalığının hem siber zorbalığın sosyal anksiyeteyi artırdığını belirtmiştir. Siber zorbalığın mağdurlar üzerinde görülen bir başka psikolojik sonucu da intihar olarak tartışılmıştır. Bu konuda, Hinduja ve Patchin (2010), ABD'de eğitim-öğretim gören yaşları 10 ile 16 arasında değişen 1963 öğrenci arasında yaptığı çalışmada siber zorbalık ile intihar düşüncesi arasındaki ilişkiye bakmıştır. Geleneksel zorbalık ya da siber zorbalık yaşamış öğrencilerin daha fazla intihar düşüncesine sahip oldukları ve bu tür zorbalığı yaşamamış olanlara göre daha fazla intihar girişiminde bulunma ihtimallerinin olduğu, ayrıca bu tür davranışlar yaşayanların intihar düşünce ve davranışlarıyla daha ilişkili olduğunu belirtilmiştir. Bu konudaki çalışmalar ilerleyen yıllarda hızla devam etmekte ve derinleştirilerek incelenmektedir. Schenk ve Fremouw

(2012), Amerika’da yaptığı çalışmada, siber zorbalığın yaygınlığı, psikolojik etkileri ve başa çıkma stratejilerini belirlemeyi amaçlayan araştırma yapmıştır. Çalışmasını 799 üniversite öğrencisi ile yürütmüştür. Çalışma sonucuna göre; mağduriyet yaşayan öğrencilerin daha yüksek intihar düşüncesi, planlaması ve girişimlerine sahip oldukları; depresyon, anksiyete ve paranoya yaşadıkları tespit edilmiştir. Mağdurların genelde durumu başkaları ile paylaşarak başa çıkma yolunu seçtiği belirtilmiştir. Gamez-Guadix ve arkadaşları (2013), siber zorbalık mağduru olma ile ergenlik döneminde çok sık karşılaşılan üç sorunu (depresif belirtileri, madde kullanımı ve problemlili internet kullanımı) zamansal ve ilişkisel olarak analiz etmek amacıyla, yaş ortalamasının 15,2 olduğu, ergenlik döneminde olan 845 kişi üzerinde çalışılmıştır. Siber zorbalık mağduru olan ergenlerin, depresif belirtileri ile problemlili internet kullanımlarının artma olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Siber mağduriyet ve psikosomatik belirtilerin karşılaştırıldığı bir başka çalışma da Kore’de Jung ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Jung ve arkadaşları (2014) çalışmasında, siber zorbalık davranışları ile problemlili internet kullanımı arasındaki ilişkiyi değerlendirmeyi ve siber mağdurları, zorbaları ile siber zorbalığa karışmamış gençler arasında psikopatolojik belirtileri karşılaştırmıştır. Yasları 11-14 arasında olan 4531 kişiye yapılan çalışmada, siber zorbalık davranışlarının; problemlili internet kullanımının yanı sıra çeşitli psikopatolojik semptomları da açığa çıkardığı belirtilmiştir. Siber zorbalığın sosyal etkilerini çeşitlendiren çalışmaların 2015 yılında da devam ettiği ve farklı boyutlardan ele alındığı görülmektedir. Potts ve Weidler (2015) yaş ortalaması 19.05 olan 232 kişi ile Amerika’da yaptığı çalışmada, kişilerin kendine duyduğu merhametin unsurları ile siber zorbalık arasındaki ilişkiye bakmıştır. Mağduriyet ile kendini yargılama, izolasyon, aşırı özdeşleşme arasında pozitif bir korelasyon saptanmıştır. Fail açısından da kendini yargılama ve aşırı özdeşleşme arasında pozitif bir korelasyon saptanmıştır. Araştırmaya göre, siber zorba mağdurlarının kendilerine duydukları merhametin eğitim ile en aza indirilmesinin mümkün olacağı üzerinde durulmuştur. Festl, ve arkadaşları (2015) araştırmasında, Almanya’da lise öğrencilerin arasında siber zorbalık deneyimleri açıklamalarının sosyal etki üzerindeki ilişkisine odaklanılmıştır. Sınıflarda normların hem saldırgan hem kurban olmayı arttırdığı görülmekte, bu normların kişisel inançlardan daha etkili olduğu üzerinde durulmuştur. Zorbalıkla ilgili deneyimlerin, internet kullanım sıklığı,

yoğunluğu zorbalığa etki eden bireysel faktörler olarak değerlendirilmiş, sınıf özelliklerinin siber zorbalık içerisine dahil olma riskine düşük bir etkisi olduğu belirtilmiştir. Tüm bu çalışmalara karşın Dempsey, ve arkadaşları (2009) yaptıkları çalışmada farklı bir görüş ortaya koymuşlardır. Amerika'da yaşları 11 ile 16 arasında değişen 1684 öğrenci üzerinde yaptıkları araştırma siber zorbalık deneyimlerine, siber zorbalığın depresyon ve anksiyete ile ilişkisine bakmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre; Siber mağduriyetin depresyon ile ilişkisi bulunmamış, sosyal anksiyete ile zayıf bir ilişkisinin olduğu belirtilmiştir. Bu sonuçlar ile, klinik ve deneysel çalışmaların yapılması gerekliliği vurgulanmıştır.

Siber zorbalık ile cinsiyet arasındaki ilişkiye bakıldığında, Li (2007), cinsiyetin önemli bir rol oynadığını erkeklerin kızlara göre daha yüksek oranda siber zorbalık davranışında bulunduğunu belirtmiştir. Dampsey ve arkadaşları (2009) cinsiyetin anlamlı bir değişken olduğu ve kızların daha çok mağdur olduklarını belirtilirken, Popovic-Citic ve arkadaşları (2011) erkeklerin kızlardan daha çok hem siber zorba, hem siber mağdur olduklarını belirtmiştir.

Siber zorbalığın görülme şekilleri incelendiğinde, Patchin ve Hinduja (2006) Amerika, Kanada, İngiltere, Avustralya gibi ülkeleri kapsayan çalışmasında, siber zorbalığın en çok sohbet odalarında gerçekleştiği daha sonra mesajlaşma ve mail ile devam ettiğini belirtmişlerdir. Kowalski ve Limber'in (2007) çalışmasında da benzer şekilde bulgulara rastlanmış siber zorbalığın en çok sohbet odalarında gerçekleştiği belirtilmiştir. 2008 yılına gelindiğinde farklı bir aracın göze çarptığı görülmektedir. Smith ve arkadaşlarının (2008) İngiltere'de yaptığı çalışmada siber zorbalığı; sohbet odaları, web siteleri, video/resim paylaşımı, cep telefonları, e-posta gönderme, anlık ve metin mesajları olmak üzere 7 farklı görülme şekli ile incelemiştir. Araştırma sonucuna göre, en çok siber zorbalık yapılan araçların cep telefonları ve metin mesajları olduğu, bunları anlık mesajların takip ettiğini belirtmiştir. Juvonen ve Gross (2008) da Amerika'da yaptığı çalışmada siber zorbalığın en çok anlık mesajlar ile gerçekleştiğini belirtmiştir. Wong (2009) Amerika'da yaptığı farklı olarak mağdurların resim ile taciz edildiklerini belirtmiştir. Bunu cep telefonunun takip ettiği belirtilmiştir.

Siber zorbalık kavramını ilgilendiren bir başka konu ise siber zorbalığın yaygınlığıdır. Bu konuda yapılan ilk çalışmalardan birinin Patchin ve Hinduja (2006) tarafından araştırıldığı görülmektedir. Amerika, Kanada, İngiltere, Avustralya gibi ülkeleri kapsayan 18 yaşından küçük, 384 ergen grubu ile yapılan çalışmada siber zorbalığın birçok negatif yoldan gençleri etkilediği, gençlerin zorbalık davranışında buldukları, siber mağdur oldukları ve bir kısmının da siber zorbalığa tanık ettikleri tespit edilmiş, %20'den fazlasının tehdit edildiği, hemen hemen %60'nın ise okulda, evde ya da arkadaşları aracılığı ile siber zorbalığa uğradıklarını belirtmiştir. Kowalski ve Limber (2007), Amerika'da 3767 ortaokul öğrencisi ile yaptığı çalışmada, siber zorbalık yaygınlığını incelemiştir. Araştırma sonucunda; öğrencilerin %11'nin son birkaç ay içinde siber kurban, %7'sinin hem siber zorba hem de siber kurban, %4'ünün ise son birkaç ay içinde siber zorbalık yaptıklarını tespit etmiştir. Ybarra ve Mitchell'in (2007) Amerika'da 1500 ergen ile yaptığı çalışmaya göre de; öğrencilerin %6'sının sık sık siber zorbalık yaptığını, %6'sının ara sıra yaptığını, %17'sinin ise bazen siber zorbalık yaptığı sonucuna ulaşmıştır. Li (2007), Kanada 'da 264, Çin'de 197 öğrenci ile yaptığı çalışmada, kendi tasarlamış olduğu siber zorbalık deneyimlerini sorgulayan bir anket çalışması uygulamıştır. Araştırmaya göre; öğrencilerin, %18'inin siber zorba, %29'unun siber kurban olduğunu saptamıştır. Öğrencilerin yarısından fazlasının zorbalık yapan kişinin kimliğini bilmediklerini belirtmiştir. Kanadalı bir öğrencinin Çinli bir öğrenciye göre dört kattan fazla siber zorbalık yaptığını tespit etmiş, Kanadalı öğrencilerin siber zorba, Çinli öğrencilerin siber kurban olma eğiliminin daha fazla olduğunu belirtmiştir. Dempsey, ve arkadaşları (2009) Amerika'da yaşları 11 ile 16 arasında değişen 1684 öğrenci üzerinde yaptıkları araştırmada; son bir ay içerisinde öğrencilerin %14'ünün en az bir kez siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Popovic-Citic ve arkadaşları (2011) araştırmasında, Belgrad'da 387 ortaokul öğrencisi üzerinde siber zorbalık ve siber mağduriyet üzerine bir çalışma yapmış, araştırma sonuçlarına göre; öğrencilerin %10'unun siber zorbalık yaptığını, %20'sinin ise mağdur oldukları belirtmiştir. Ybarra ve arkadaşları (2012) Amerika'da yaşları 6 ile 17 arasında değişen 1200 öğrenci ile yaptığı çalışmada, siber zorbalığın yaygınlığını ölçmeyi amaçlamıştır. Katılımcıların %25'i en az ayda bir kez siber zorbalık yaptığını belirtmiştir. Schenk ve Fremouw (2012) Amerika'da yaptığı 799 lise öğrencisi ile yaptığı çalışmada siber zorbalığın yaygınlığını araştırmış, öğrencilerin %8.6'sının

siber mağdur olduğunu belirtmiştir. Gamez-Guadix ve arkadaşları (2013) siber zorbalık mağduru olma yaygınlığına bakmış, çalışmanın bulgularına göre; ergenlerin %24,1' inin siber zorbalık davranışlarından sadece biriyle karşılaştıklarını, %15,9' unun siber zorbalık davranışlarından ikisiyle karşılaştıklarını, %8' inin siber zorbalık davranışlarından üçüyle karşılaştıklarını ve %4,7'sinin ise dört ve daha fazla siber zorbalık davranışıyla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Yıllar ilerledikçe siber zorbalık eylemindeki yaygınlığında arttığını görmekteyiz.

Zorbalık kavramının bir çeşidi olarak bilinen siber zorbalık, diğer bir zorbalık türü olan geleneksel zorbalık ile çalışmalarda karşılaştırılarak incelenmiştir. Bunun ilk örneklerini Campbell'in (2005) çalışmasında görmekteyiz, Campbell çalışmasında, siber zorbalığı geleneksel zorbalığın yeni yüzü olarak tanımlamıştır. Siber zorbalıkla başa çıkmak için ve önlemek için gerekli stratejiler üzerinde durmuştur. Siber zorbalığın önlenmesinin farkındalığın artırılması, okul politikalarının geliştirilmesi ve yetişkin gözetimi ile mümkün olacağını belirtmiştir. Beran ve Li (2007) tarafından Kanada 'da 432 öğrenci ile yapılan araştırmada; siber zorbalık ve okul zorbalığı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre, zorbalık deneyimleri ile okul başarısı ve düşük motivasyon arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Okulda yapılan zorbalık ile siber zorbalık arasında da anlamlı bir ilişki olduğu, okul zorbalığı deneyimi olan öğrencilerin siber zorbalık deneyimi yaşama ihtimallerinin daha yüksek olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Smith ve Arkadaşları (2008) İngiltere'de yaşları 11-16 arasında değişen öğrenciler arasında iki grup yaparak; siber zorbalık ve zorbalığın öğrenciler üzerindeki etkilerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. İlk grup 92 kişiden, ikinci grup ise 533 kişiden oluşmuştur. Her iki grupta siber zorbalığı okul içinde ve dışında değerlendirmiş Araştırma sonuçlarına göre; geleneksel zorbalığın siber zorbalıktan daha sık görüldüğü, siber zorbalığın okul dışında daha çok yapıldığı belirtilmiştir. Mağdurların %43.7'sinin durumu kimseyle paylaşmadığı, %56.3'ünün bir arkadaşına söylediği ve bir kısmının da anne babasına ve öğretmenlerine anlatarak yardım istedikleri belirtilmiştir. Siber zorbalığın, yeni bir zorbalık türü olduğu, okul dışında daha çok gerçekleştiği ve daha çok araştırma yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Juvonen ve Gross, (2008), Amerika'da yaşları 12-17 arasında değişen 1454 öğrenci ile yaptığı çalışmada, okul zorbalığı ve siber zorbalık arasındaki

benzerlikleri incelemeyi amaçlamıştır. Öğrencilerin % 72'sinin siber zorbalığa, % 85'inin okul zorbalığına maruz kaldıkları belirlenmiştir. Araştırmada okul zorbalığının en sık lakap takma ve hakaret şeklinde görüldüğü, siber zorbalığın ise en çok anlık mesajlaşma aracılığıyla gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Mağdur öğrencilerin yaklaşık üçte ikisinin zorbalarını tanıdıkları, bunların yarısının zorbalarını okuldan bildiklerini belirtmiştir. Öğrencilerin yüzde doksanının siber zorbalık hakkında bir yetişkinle konuşmadıkları sonucuna ulaşılmıştır ve sadece küçük bir azınlığın siber zorbalığı önlemeye yönelik dijital araçları kullandığı belirtilmiştir. Wong (2009) Amerika'da 6'dan 10. sınıfa devam eden 182 ergen ile yaptığı çalışmada, siber zorbalık oranları anlamlı çıkarken, okulda gerçekleşen zorbalıkla kıyasladığında daha düşük olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %13,6'sının siber zorbalığa uğradığı, %8'inin resim ya da mesajlar ile tacize uğradığı, %6'sının cep telefonu ile zorbalığa uğradığını saptamıştır. Mağdurların %53,6'sı sözlü zorbalığa, %51,4'ü sosyal dışlanmaya,%20,8'i fiziksel zorbalığın kurbanı olduğu saptanmıştır.

Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde siber zorbalık ile ilgili çalışmalara baktığımızda 2007 yılından itibaren yoğunluk kazandığı ve yurtdışında yapılan çalışmalara benzer çalışmaların yer aldığını görmekteyiz.

Siber zorbalık ve cinsiyet arasındaki ilişkiye baktığımızda, literatürde hemen hemen her çalışmada cinsiyet ile ilgili çalışmaların yer aldığını görmekteyiz. Dilmaç (2007) çalışmasında erkeklerin kızlardan daha fazla siber zorba davranışlarda bulduklarını, kızların daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını tespit etmiştir. Erdur-Baker ve Kavşut (2007) da çalışmasında, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları ancak diğer çalışmanın aksine erkeklerin daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını öne sürmüştür. Siber zorbalığa uğrayanlarla, siber zorbalık yapanlar arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bu iki çalışmadan farklı olarak Peker ve arkadaşları (2012) çalışmasında erkeklerin kızlardan daha fazla siber zorbalık sergilediği ancak siber mağduriyet açısından farklılık olmadığını belirtmişlerdir. Erkek ve kızların siber zorbalığı gerçekleştirme ve mağdur olma durumlarına bakıldığında,

erkeklerin kızlardan daha fazla siber zorbalık yaptığı ve siber zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur (Dilmaç 2007, Erdur-Baker ve Kavşut 2007, Arıca ve arkadaşları 2008, Arıca 2009, Şahin ve arkadaşları 2010, Özdemir ve Akar 2011, Ayas ve Horzum 2012, Yaman ve arkadaşları 2013, Peker 2015).

Siber zorbalığın psikolojik etkilerini inceleyen çalışmalara baktığımızda, ilk çalışmalardan birisinin Arıca (2009) tarafından yapıldığı görülmektedir. Araştırmacı Trakya Üniversitesinde 695 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada siber zorbalık ile psikiyatrik belirtiler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Öğrencilerin yarsına yakını internet üzerinde ya da cep telefonu ile daha önceden en az bir kere bir başkasıymış gibi davrandıklarını belirtmişlerdir. Kimliğini gizleme ile cep telefonu veya internet üzerinden yapılan sanal zorbalık davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Herhangi bir siber zorba/kurban davranışı ile karşılaşmamış kişiler saf-kurban, zorba-kurbanlardan anlamlı düzeyde düşük psikiyatrik belirtiler göstermişlerdir. Siber zorbalığın en önemli psikiyatrik yordayıcısı düşmanca duygular ve psikotik belirtiler olarak tespit edilmiştir. Bayar ve Uçanok (2010) araştırmasında ergenlerin hem okul ortamında hem de sanal ortamda maruz kaldıkları veya uyguladıkları zorbalık ile okul sosyal iklimi arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkide akranlara dair algıların aracı rolünü incelemiştir. Araştırma İstanbul, Ankara, Mersin, Hatay, Gaziantep ve Malatya’da, ilköğretim ikinci kademe ve liseye devam etmekte olan öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak akranlara yönelik algıların zorbalık ve okul iklimi arasındaki ilişkide önemli bir role sahip olduğu tespit edilmiş, siber zorbalığa karışmayanların okulu, öğretmenleri ve diğer öğrencileri siber zorba/kurban olanlara göre daha olumlu ve uyumlu algıladığı saptanmıştır. Şahin ve arkadaşları (2010) Trabzon’da yaptığı çalışmada; 6 kız ve 6 erkek olmak üzere toplam 12 ortaöğretim öğrencisinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşlerini incelemiştir. Öğrencilerin siber zorbalık davranışına karşı en çok hissettikleri duygunun öfke ve nefret olduğu; üzüntü ve aşağılanmışlık duygusunu sadece kızların, intikam isteği ve nefret duygusunu ise sadece erkeklerin hissettiği tespit etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin çoğu öğretmenlerin internet kullanımıyla ilgili seminerler vermeleri ve aydınlatıcı görev üstlenerek öğrencileri yönlendirmeleri gerektiğini, ailelerin çocuklarına yeterli ilgi göstermeleri gerektiğini düşündüğünü

saptamıştır. Peker ve arkadaşları (2012) Sakarya’da 330 ortaöğretim öğrencisi üzerinde yapmış oldukları araştırmada; boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet ilişkisinde cinsiyetin aracılıktaki etkisini incelemişlerdir. Boyun eğici davranışların siber zorbalık ve siber mağduriyetle ilişkisi olduğunu, boyun eğici davranışlarla siber zorbalık arasındaki ilişkiye cinsiyetin tam aracılık ettiğini; boyun eğici davranışlarla siber mağduriyet arasındaki ilişkide ise cinsiyetin aracılık etkisinin bulunmadığını saptamışlardır. Boyun eğici davranışlarla siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında pozitif yönde ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Peker (2015) araştırmasında ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık statülerini yordayan risk faktörlerinin incelenmesini amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, sosyalleşme gücü siber zorba, mağdur ve zorba/mağdur olma için risk faktörü olduğu, cinsiyet ve internet kullanma süresinin siber zorba ve siber zorba/mağdur, ailelerin çocuklarının internet kullanımını denetlememesinin siber zorba, toplumsal tutum ve negatif duygunun siber zorba/mağdur olma için risk faktörü olduğunu saptamıştır.

Siber zorbalığın yaygınlığını belirlemeyi amaçlayan çalışmaların kısıtlı sayıda olduğu gözlenmektedir. Dilmaç (2007) Selçuk Üniversitesinde 231’i erkek, 435’i kız olmak üzere 666 öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada; siber zorbalık davranışlarının sıklığını ve gelecekte bu tür davranışlarının yapılma olasılığını araştırmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %22,5’i bundan önceki bir zamanda en az bir kez siber zorbalık yaptıklarını, %55,3’ü en az bir kez siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Özdemir ve Akar (2011), İstanbul ve Ankara’da yaptıkları araştırmada; 336 ortaöğretim öğrencisinde siber zorbalığın yaygınlığını incelemişlerdir. Son bir ay içerisinde, katılımcıların %14’ünün en az bir kez siber zorbalığa maruz kaldığını; %10’unun en az bir kez siber zorbalık davranışında bulduklarını saptamışlardır. Siber zorbalık davranışına maruz kalma ve siber zorbalık davranışı sergileme durumuna göre sanal ortamlar arasında gözlenen farkın anlamlı olduğunu; siber zorbalığın, en sık Facebook isimli sosyal paylaşım sitesinde gerçekleştiği, erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorbalık davranışında buldukları; günlük internet kullanım sürelerinde anlamlı fark olduğu ve beş saat ve üzeri kullanan öğrencilerin siber zorbalık düzeyi bir, iki ve dört saat kullanan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu saptamışlardır.

Farklı konularda yıllara göre çalışmalar yapılmaya devam edilmiştir. Siber zorbalık konusunun ilişkilendirildiği diğer çalışmalar:

Yaman ve arkadaşları (2013) yapmış olduğu araştırmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin siber zorbalık eğilimleri ve okul kültürü arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucuna göre; siber zorbalık ile okul kültürünün alt boyutu olan katı kurallara bağlılık arasında pozitif düzeyde ilişki olduğu; kız ve erkek öğrenciler arasında siber zorbalık açısından anlamlı bir farklılık olduğu; haftalık internet kullanım sıklığının siber mağduriyeti yordamadığı fakat haftalık internet kullanım sıklığı yüksek olan öğrencilerin daha fazla siber zorbalık yaptıkları; cinsiyet ve sosyoekonomik düzeyin siber zorba ve siber mağduriyeti yordamadığı bulgulanmıştır.

Akbaba ve Eroğlu (2013) ilköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcılarını belirlemek amacı ile yaptıkları çalışmada; anne ve babanın eğitim düzeyi, çocukların anne ve babalarının internet becerisine ilişkin algısı ve ebeveyn denetiminin siber zorbalığı yordadığını gösterdiğini ve siber mağduriyeti ise yalnızca cinsiyetin yordadığını saptamışlardır.

Ekşi ve Ümmet (2013) internet bağımlılığı ve siber zorbalığın psikolojik danışma açısından ele aldıkları çalışmada; internet bağımlılığı ve siber zorbalığın hem dünyada hem de ülkemizde oldukça yaygın olduğu, bu durumun çocuk ve gençlerin psikolojik sağlıklarını ciddi şekilde tehdit ettiğini saptamışlardır. Psikolojik danışma uygulamalarının ağırlıklı olarak bilişsel-davranışçı yaklaşım çerçevesinde yoğunlaştığını ayrıca internet bağımlılığı ve siber zorbalığın önlenmesi konusunda en mühim görevlerin aile ve okula düştüğünü vurgulamışlardır.

Keser ve Kavuk (2015) ortaokul ve liselerin siber zorbalık tehlikesiyle başa çıkmadaki hazır olma düzeylerini belirlemeye dönük “Okulda Siber Zorbalık Farkındalık Anketi”ni geliştirmek amacıyla hedef kitlesi okul yöneticileri ve öğretmenler olan araştırmalarında ölçek geliştirme çalışması yapmışlardır.

Eroğlu ve arkadaşları (2015) yaptıkları araştırmada siber zorba, siber mağdur, siber zorba/mağdur ve siber zorbalığa hiçbir biçimde karışmamış bireylerin oranını araştırmak ve siber zorbalık ve mağduriyete ilişkin risk faktörlerini belirlemeyi amağlamışlardır. Araştırma sonuçları siber zorbalığın cinsiyet, internet kafeye gitme sıklığı, ergenin annesinin internet becerisine ilişkin algısı, gñnlük sosyal paylaşım sitelerine girme süresi, internet bağımlılığı riski, interneti en çok çevrimiçi oyun oynamak amacıyla kullanma ve ailenin aylık geliri ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Öte yandan siber mağduriyetin ise internet kafeye gitme sıklığı, ergenin annesinin internet becerisine ilişkin algısı, interneti en çok çevrimiçi oyun oynamak amacıyla kullanma ve internet bağımlılığı riski ile ilişkili olduğunu saptamışlardır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada ‘Cyberbullying Scale’ ölçeğinin Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Öncelikle ölçeği geliştiren araştırmacılardan Regan W. Stewart’dan ölçeğin Türk diline adaptasyonu için elektronik posta yoluyla gerekli izin alınmıştır. Daha sonra ölçeğin İngilizce’den Türkçe’ye çevirisi öncelikle araştırmacı tarafından yapılmıştır. Sonrasında iki İngiliz dil bilimci tarafından ve İngilizce dilini iyi bilen bir psikolog tarafından İngilizce’den Türkçe’ye çeviriler yapılmıştır. Başka bir İngiliz dil bilimci tarafından ise Türkçe ’den İngilizce’ ye tekrar çeviri yapılmıştır. Elde edilen çeviri özgün formlar ile karşılaştırılarak İngilizce diline hakim olan bir adli bilimler uzmanı, iki adli tıp uzmanı ve dilbilimci ile görüşülerek uygun düzeltmeler yapılmıştır.

Sonrasında İstanbul Üniversitesi Etik Kurul’undan 83045809/64.01/02 sayılı karar ve İstanbul Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğünden 59090411/20/2993175 sayılı karar ile ölçeğin son halini okullarda uygulamak üzere gerekli izinler alınmıştır.

3.1. Katılımcılar

İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izin doğrultusunda araştırmanın evrenini Pendik ilçesine bağlı liseler oluşturmaktadır. Rastgele yöntem ile seçilmiş Milli Eğitime bağlı 2 özel (1 Anadolu Lisesi, 1 Anadolu Meslek Lisesi) 5 devlet (2 Anadolu Lisesi, 2 Anadolu İmam Hatip Lisesi, 1 Anadolu Meslek Lisesi) okulundan oluşan 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda öğrenim gören 14-18 yaş grubu 633 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Çalışmaya, yaş ortalaması $\bar{X}=16,05$ olan $n=322$ kız öğrenci, yaş ortalaması $\bar{X}=16,28$ olan $n=311$ erkek öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin toplam yaş ortalamaları $\bar{X}=16,16$ olarak bulunmuştur.

3.2. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama araçları olarak araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu ve Stewart ve arkadaşları (2014) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından Türkçe diline çevrilmiş Siber Zorbalık Ölçeği kullanılmıştır.

3.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu, araştırmacı tarafından hazırlanan, 27 sorudan oluşan, katılımcıların sosyo-demografik durumlarını belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formunda içerik olarak; öğrencilerin yaşı, sınıfı, cinsiyeti, kaç kardeş oldukları, anne-babanın eğitim düzeyi, aylık gelirleri, birliktelik durumu, bilgisayar, tablet, cep telefonuna sahip olma durumları ve süresi, kendilerine ait internet bağlantı bilgisi, interneti hangi amaç için kullandıkları, internete girme süreleri, interneti kullanırken en çok hangi cihazı kullandıkları, nerden bağlandıkları, gün içinde en çok hangi sosyal ağlar ile mesajlaşmayı gerçekleştirdikleri ile ilgili sorular yer almaktadır. Etik açıdan uygun olmayacağı düşünüldüğünden çocukların isimleri sorular içinde yer almamıştır.

3.2.2. Siber Zorbalık Ölçeği

Regan W. Stewart, Christopher F. Drescher, Danielle J. Maack, Chad Ebesutani, ve John Young (2014) tarafından geliştirilmiş ölçek siber zorba davranışlarını ölçmeyi amaçlamaktadır.

Toplam ölçek 2'si çoktan seçmeli 14'ü likert tip olmak üzere 16 sorudan oluşmaktadır. İlk iki soru sanal ortamda kişinin herhangi birini e-posta, video, mesaj vb gibi araçlar ile rahatsız edip etmediğini sorarken ikinci soruda kişinin bu yollarla rahatsız edilip edilmediğini içermektedir. Geriye kalan 14 soruda ise kişinin siber zorbalığa maruz kalma durumu ölçülmektedir. Katılımcılar likert tipte olan sorulara “Hiç, Neredeyse hiç, Bazen, Hemen hemen her zaman, Her zaman” skalası üzerinden yanıt vermektedirler.

Soruların içeriğini başka biri tarafından siber alan üzerinden yazılı ya da görsel olarak rahatsız edilme, kişisel bilgilerinin başkası tarafından haberi olmadan paylaşılması, dışlanma, aşağılanma, tehdit edilme gibi durumlara maruz kalıp kalmadığı oluşturmaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması aynı araştırmacılar tarafından yapılmış, ölçekte yer alan ilk 2 soru ayrı tutulmuştur. Geçerliği ve güvenilirliği yüksek ölçek olarak bulunmuştur.

3.3. İşlem

İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alındıktan sonra, Pendik ilçesinde belirlenen okullara araştırmacı tarafından gidilmiştir. Okulların rehber öğretmenleri ile görüşülmüş, ders saatleri içinde izin alınıp çalışma kriterlerine uygun sınıflar belirlenmiştir. Araştırmacı öğrencilere ölçekleri tek tek dağıttıktan sonra gerekli açıklamaları yapmış ve ölçeklerin tamamen doldurulması beklenmiştir. Ölçek doldurma süresi yaklaşık 30dk sürmüştür.

3.4. Veri Analizi

Siber zorbalık ölçeği geçerlik güvenirlik çalışmaları SPSS v.21 (Statistical Package for Social Sciences) programı ile yürütülmüştür.

Geçerlik güvenirlik analizleri madde toplam puan korelasyonları, faktör analizleri, iç tutarlık analizi, ölçüt bağımlı güvenirlik analizi yapılmıştır.

Demografik değişkenlere göre ölçekten alınan puanların karşılaştırıldığı bağımsız örneklem T-testi yapılmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen verilere uygulanan istatistiksel analizlere yer verilmiştir. İstatistik analizler SPSS v.21 (Statistical Package for Social Sciences) programı ile yürütülmüştür. Bu bölümde ilk olarak sosyodemografik özelliklere ilişkin bulgular ve bilgisayar-internet kullanımına ilişkin bulgulara; ikinci olarak sanal ortamda rahatsızlık vermeye ilişkin bulgulara, üçüncü olarak, Siber Zorbalık Ölçeğinin geçerlik-güvenirlik çalışmalarına, dördüncü olarak da demografik özelliklere göre Siber Zorbalık Ölçeğinden alınan ortalamaların karşılaştırıldığı istatistiksel analizlere yer verilmiştir.

4.1. BETİMLEYİCİ BULGULAR

4.1.1. Sosyodemografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetlerine ve sınıflarına göre yaş ortalamaları verilmiştir. Araştırmaya katılan, n= 322 kız çocuğunun yaş ortalamaları $\bar{X}=16,05$ ve n= 311 erkek çocuğunun yaş ortalamaları $\bar{X}=16,28$ bulunmuştur.

Tablo 1. Kız ve Erkek Öğrencilerin Sınıflara Göre Yaş Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Sınıf	Kız			Erkek			Toplam		
	n	\bar{X}	SS	n	\bar{X}	SS	n	\bar{X}	SS
9	104	15,03	0,472	85	15,09	0,526	189	15,06	0,497
10	96	15,99	0,423	105	16,17	0,612	201	16,08	0,536
11	108	16,89	0,439	82	16,93	0,516	190	16,91	0,473
12	14	17,64	0,497	39	17,77	0,427	53	17,74	0,445
Toplam	322	16,05	0,941	311	16,28	1,035	633	16,16	0,994

Tablo 2’de çocukların ve ailelerin eğitim durumlarına ilişkin dağılımlar ve ki-kare bulguları verilmiştir. Kız çocuklarının %23’ü özel okula, %29,8’i Anadolu Lisesine, %17,1’i meslek lisesine, %30,1’i imam hatip lisesine devam etmektedir. Erkek çocukların ise %15,1’i özel okula, %26’sı Anadolu Lisesine, %18,6’sı meslek lisesine, %40,2’si imam hatip lisesine devam etmektedir. Kız ve erkek çocukların okullara dağılımları arasındaki farklar anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=10,791$; $p<0,05$]. Dağılımlar incelendiğinde erkek çocukların kız çocuklarına oranla daha çok imam hatip liselerine devam ettikleri, kız çocuklarınsa erkek çocuklarına oranla daha çok özel okul ve Anadolu liselerine devam ettikleri, meslek lisesi açısından ise kız ve erkek çocukların devam oranlarının birbirine yakın olduğu gözlenmiştir.

Anne eğitim durumlarına bakıldığında kız çocukları ile erkek çocuklarının anne eğitim durumu açısından dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=13,678$; $p>0,05$]. Toplamda annelerin %4,3’ünün okuryazar olmadığı, %4’ünün okuryazar, %37,9’unun ilkokul, %27,7’sinin ortaokul, %21,9’unun lise, %4’ünün üniversite, %0,3’ünün lisansüstü mezunu olduğu gözlenmiştir (Tablo 2).

Baba eğitim durumlarına bakıldığında kız çocukları ile erkek çocuklarının baba eğitim durumu açısından dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=17,691$; $p<0,05$]. Toplamda babaların %0,6’sının okuryazar olmadığı, %4,7’sinin okuryazar, %23,6’sının ilkokul, %24,2’sinin ortaokul, %32,3’ünün lise, %13’ünün üniversite ve %1,6’sının lisansüstü mezunu olduğu ve kız çocuklarının babalarının eğitim durumlarının erkek çocukların babalarına oranla daha yüksek olduğu gözlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Eğitim Durumuna İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları

	Kız		Erkek		Toplam		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Çocuğun devam ettiği okulun türü								
Özel	74	23,0	47	15,1	121	19,1	10,719	0,013
Anadolu	96	29,8	81	26,0	177	28,0		
Meslek	55	17,1	58	18,6	113	17,9		
İmam Hatip	97	30,1	125	40,2	222	35,1		
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Anne Eğitim Durumu								
Okur-yazar değil	7	2,2	20	6,5	27	4,3	13,678	0,330
Okur-yazar	10	3,1	15	4,9	25	4,0		
İlkokul	120	37,3	119	38,5	239	37,9		
Ortaokul	90	28,0	85	27,5	175	27,7		
Lise	81	25,2	57	18,4	138	21,9		
Üniversite	14	4,3	11	3,6	25	4,0		
Lisansüstü	0	0,0	2	0,6	2	0,3		
Toplam	322	100,0	309	100,0	631	100,0		
Baba Eğitim Durumu								
Okur-yazar değil	1	0,3	3	1,0	4	0,6	17,691	0,007
Okur-yazar	9	2,8	21	6,8	30	4,7		
İlkokul	61	18,9	88	28,4	149	23,6		
Ortaokul	88	27,3	65	21,0	153	24,2		
Lise	115	35,7	89	28,7	204	32,3		
Üniversite	42	13,0	40	12,9	82	13,0		
Lisansüstü	6	1,9	4	1,3	10	1,6		
Toplam	322	100,0	310	100,0	632	100,0		

Tablo 3'te çocukların aile durumlarına ilişkin dağılımlar ve ki-kare bulguları verilmiştir. Kız çocukları ile erkek çocuklarının ailelerinin gelir durumlarının dağılım açısından fark olmadığı [$\chi^2=1,205$; $p>0,05$], toplamda, %13,4'ünün gelir durumunun 0-1000 TL, %34,1'inin 1001-2000 TL, %27,8'inin 2001-3000 TL, %24,6'sının 3000 TL aralığında değiştiği gözlenmiştir.

Kız çocukları ile erkek çocuklarının anne-babalarının birliktelik durumlarına göre dağılımlarında fark olmadığı [$\chi^2=10,949$; $p>0,05$], toplamda, %91,8'inin birlikte olduğu, %4,4'ünün boşanmış olduğu, %0,6'sının üvey annesinin bulunduğu, %0,3'ünün annesinin vefat ettiği, %0,9'unun babasının vefat ettiği, %1,9'unun ise anne ve babasının vefat ettiği gözlenmiştir (Tablo 3).

Kız çocukları ve erkek çocuklarının kimlerle yaşadığına ilişkin dağılımları arasında fark olmadığı [$\chi^2=3,107$; $p>0,05$], toplamda %88'nin çekirdek ailesiyle, %5,1'inin geniş aileyle, %5,8'inin anne ve kardeşleriyle, %0,6'sının baba ve kardeşleriyle, %0,2'sinin öz baba ve üvey anne ve üvey kardeşlerle, %0,3'inin öz anne ve üvey baba ve üvey kardeşlerle yaşadığı gözlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Aile Durumuna İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları

	Kız		Erkek		Toplam		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Ailenin gelir durumu								
0-1000	41	12,7	44	14,1	85	13,4		
1001-2000	110	34,2	106	34,1	216	34,1		
2001-3000	95	29,5	81	26,0	176	27,8	1,205	0,752
3000 ve üzeri	76	23,6	80	25,7	156	24,6		
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Anne baba durumu								
Birlikte	295	91,6	286	92,0	581	91,8		
Boşanmış	14	4,3	14	4,5	28	4,4		
Üvey anne	1	0,3	3	1,0	4	0,6		
Anne vefat	1	0,3	1	0,3	2	0,3	1,949	0,856
Baba vefat	4	1,2	2	0,6	6	0,9		
Ebeveynler vefat	7	2,2	5	1,6	12	1,9		
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Kimlerle yaşıyor								
Çekirdek	283	87,9	274	88,1	557	88,0		
Geniş	15	4,7	17	5,5	32	5,1		
Anne ve kardeşler	19	5,9	18	5,8	37	5,8		
Baba ve kardeşler	2	0,6	2	0,6	4	0,6	3,107	0,683
Baba ve üvey aile	1	0,3	0	0,0	1	0,2		
Anne ve üvey aile	2	0,6	0	0,0	2	0,3		
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		

Tablo 4'te kardeş durumuna ilişkin dağılımlar ve ki-kare bulguları verilmiştir. Kız ve erkek çocukların ailede kaçınıcı çocuk olduklarına ilişkin dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=9,569$; $p>0,05$], toplamda çocukların %39'unun ilk çocuk, %31,1'inin ikinci çocuk, %19,6'sının üçüncü çocuk olduğu, kalanlarında diğersıralamalara dağıldığı gözlenmiştir.

Kız çocukları ve erkek çocukların kaç kardeş olduklarına ilişkin dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=10,077$; $p>0,05$], toplamda çocukların %3,2'si tek çocuk, %31,8'i iki kardeş, %40'ı üç kardeş, %16,4'ü dört kardeş olup, kalanların diğerkardeş sayılarına daha düşük oranlarda dağıldığı gözlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Kardeş Durumuna İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları

	Kız		Erkek		Toplam		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Kaçıncı Çocuk								
1	132	41,0	118	37,9	250	39,5	9,569	0,386
2	103	32,0	94	30,2	197	31,1		
3	57	17,7	67	21,5	14	19,6		
4	18	5,6	16	5,1	34	5,4		
5	8	2,5	7	2,3	15	2,4		
6	1	0,3	6	1,9	7	1,1		
7	2	0,6	0	0,0	2	0,3		
8	1	0,3	1	0,3	2	0,3		
10	0	0,0	1	0,3	1	0,2		
12	0	0,0	1	0,3	1	0,2		
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Kaç kardeş								
1	8	2,5	12	3,9	20	3,2	10,077	0,344
2	103	32,0	98	31,5	201	31,8		
3	127	39,4	126	40,5	253	40,0		
4	62	19,3	42	13,5	104	16,4		
5	14	4,3	17	5,5	31	4,9		
6	3	0,9	9	2,9	12	1,9		
7	3	0,9	2	0,6	5	0,8		
8	1	0,3	3	1,0	4	0,6		
10	1	0,3	1	0,3	2	0,3		
12	0	0,0	1	0,3	1	0,2		
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		

4.1.2. Bilgisayar ve İnternet Kullanımına İlişkin Bulgular

Tablo 5’te kız ve erkek çocukların bilgisayar kullanımına ilişkin dağılımları ve ki-kare bulguları verilmiştir. Kendine ait bilgisayarı olan kız çocukları ile erkek çocukların dağılımı arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=10,040$; $p<0,05$]. Kız çocuklarının %32,5’i ve erkek çocukların %45,5’i kendine ait bilgisayarı olduğunu bildirmiştir.

Kız ve erkek çocuklarının bir yıldan az süredir bilgisayar sahibi olanların dağılımları arasında ve bir yıldan fazla süredir bilgisayar sahibi olanların dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=0,156$; $p>0,05$]. Toplamda çocukların %27,8’i bir yıldan az süredir kendilerine ait bilgisayarlarının olduğunu, %72,2’si ise bir yıldan fazla süredir kendilerine ait bilgisayarlarının olduğunu bildirmişlerdir (Tablo 5).

Kız ve erkek çocukların kendilerine ait cep telefonu (akıllı telefon) olmasına göre dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=0,667$; $p>0,05$]. Toplamda çocukların %88’i kendilerine ait cep telefonları olduğunu bildirmişlerdir (Tablo 5).

Kız ve erkek çocuklarının bir yıldan az süredir cep telefonu (akıllı telefon) sahibi olanların dağılımları arasında ve bir yıldan fazla süredir cep telefonu (akıllı telefon) sahibi olanların dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=1,341$; $p>0,05$]. Toplamda çocukların %38,5’i bir yıldan az süredir kendilerine ait cep telefonlarının (akıllı telefon) olduğunu, %51,5’i ise bir yıldan fazla süredir kendilerine ait cep telefonlarının (akıllı telefon) olduğunu bildirmişlerdir (Tablo 5).

Kız ve erkek çocukların kendilerine ait tabletlerinin olmasına göre dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=0,19$; $p>0,05$]. Toplamda çocukların %32,1’i kendilerine ait tabletlerinin olduğunu bildirmişlerdir (Tablo 5).

Kız ve erkek çocuklarının bir yıldan az süredir tablet sahibi olanların dağılımları arasında ve bir yıldan fazla süredir tablet sahibi olanların dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=0,118$; $p>0,05$]. Toplamda çocukların %58,6’sı bir yıldan az süredir kendilerine ait tabletlerinin olduğunu, %41,4’ü ise bir yıldan fazla süredir kendilerine ait tabletlerinin olduğunu bildirmişlerdir (Tablo 5).

Kız ve erkek çocuklarının internete bağlanmadan günlük olarak bilgisayarda geçirdikleri süreye ilişkin dağılımlar arasında anlamlı fark bulunmuştur [$\chi^2=14,134$; $p<0,05$]. Kız çocuklarının %89,9'u internette bir saatten az vakit geçirdiğini, %10,1'i ise internette bir saatten fazla vakit geçirdiğini; erkek çocukların %78,9'u internette bir saatten az vakit geçirdiğini, %21,1'i ise internette bir saatten fazla vakit geçirdiğini bildirmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Bilgisayar Kullanımına İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları

	Kız		Erkek		Toplam		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Kendine ait bilgisayarı var mı?								
Evet	95	32,5	126	45,5	221	38,8		
Hayır	197	67,5	151	54,5	348	61,2	10,040	0,001
Toplam	292	100,0	277	100,0	569	100,0		
Ne kadar zamandır kendi bilgisayarı var?								
1 yıldan az	28	29,2	34	26,8	62	27,8		
1 yıldan fazla	67	70,8	92	73,2	159	72,2	0,156	0,402
Toplam	95	100,0	126	100,0	221	100,0		
Kendine ait cep telefonu (akıllı telefon) var mı?								
Evet	280	87,0	277	89,1	557	88,0		
Hayır	42	13,0	34	10,9	76	12,0	0,667	0,244
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Ne kadar zamandır kendi cep telefonu (akıllı telefonu) var?								
1 yıldan az	101	36,2	114	40,9	215	38,5		
1 yıldan fazla	179	63,8	163	59,1	342	61,5	1,341	0,142
Toplam	280	100,0	277	100,0	557	100,0		
Kendine ait tableti var mı?								
Evet	101	31,5	102	32,8	203	32,1		
Hayır	221	68,5	209	67,2	430	69,9	0,129	0,392
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Ne kadar zamandır kendine ait tableti var?								
1 yıldan az	58	57,4	61	59,8	119	58,6		
1 yıldan fazla	43	42,6	41	40,2	84	41,4	0,118	0,420
Toplam	101	100,0	102	100,0	203	100,0		
İnternete bağlanmadan günlük olarak bilgisayarda geçirdiği süre								
1 saatten az	284	89,9	240	78,9	524	84,5		
1 saatten fazla	32	10,1	64	21,1	96	15,5	14,134	0,000
Toplam	316	100,0	304	100,0	620	100,0		

Tablo 6’da kız ve erkek çocukların internet kullanımına ilişkin dağılımlar ve ki-kare bulguları verilmiştir. Kişisel internet bağlantısı olanlarla olmayanların dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=6,356$; $p<0,05$]. Kız çocuklarının %88,5’i ve erkek çocuklarının %81,4’ü kendi kişisel internet bağlantılarının olduğunu bildirmişlerdir.

Kişisel internet bağlantısı dışında diğer internet bağlantısı olan kız ve erkek çocuklarının dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır [$\chi^2=3,096$; $p>0,05$]. Kızların %90,2’isi, erkeklerin de %81,4’ü kişisel internet bağlantısı dışında diğer internet bağlantılarının komşularından aldıklarını bildirmişlerdir. Kalanlarda ise kafe, okul, belediye ve arkadaşlar olmak üzere benzer dağılım gözlenmektedir (Tablo 6).

Kız ve erkek çocukların internete girme sürelerinin denetlenmesi açısından birbirlerine denk dağılımlarının olduğu ancak hem kız hem de erkek çocuklarda internete girme süreleri denetlenenlerle denetlenmeyenlerin dağılımları arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur [$\chi^2=3,604$; $p<0,05$]. Toplamda çocukların sadece %35,6’sı internete girme sürelerinin anne/babaları ya da bir büyükleri tarafından denetlendiğini bildirmiş, geriye kalan %64,4’ü ise böyle bir denetlemenin yapılmadığını bildirmişlerdir (Tablo 6).

İnternete bağlanmak amacıyla kullanılan cihaz açısından kız ve erkek çocukların dağılımları birbirlerine denk olmakla beraber, kullanılan cihazların dağılımları arasında fark olduğu bulunmuştur [$\chi^2=30,375$; $p<0,05$]. Toplamda çocukların %76’sı internete bağlanmak için cep telefonu, %5,2’si tablet ve %18,8’i ise bilgisayar kullandıklarını bildirmişlerdir (Tablo 6).

Kız ve erkek çocukların gün içinde internette geçirdikleri süreye göre dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=0,333$; $p>0,05$]. Kız çocuklarının %21,1’i ve erkek çocuklarını %23,1’i internette günde bir saatten az zaman geçirdiklerini bildirirken, kız çocuklarının %78,9’u ve erkek çocukların %76,9’u bir saatten fazla zaman geçirdiklerini bildirmişlerdir (Tablo 6).

Kız çocukları ve erkek çocuklarının internete en çok bağlandıkları yere göre dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=7,795$; $p>0,05$]. Kızların %95,9’u

ve erkeklerin %91,9'u internete evden bağlandıklarını bildirmişlerdir. Geriye kalanlar ise okulda, internet kafede ve otobüste internete bağlandıklarını bildirmişlerdir (Tablo 6).

Kız ve erkek çocuklarının gün içinde mesajlaşma sağladıkları ortam açısından dağılımları arasında fark bulunmamıştır [$\chi^2=1,747$; $p>0,05$]. Diğer yandan kızların %99'u ve erkeklerin %97,7'si sosyal ağlardan mesajlaşma sağladıklarını, geriye kalanlar ise e-posta aracılığı ile mesajlaştıklarını bildirmişlerdir (Tablo 6).

Tablo 6. İnternet Kullanımına İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları

	Kız		Erkek		Toplam		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Kişisel internet bağlantısı var mı?								
Evet	285	88,5	253	81,4	538	85,0	6,356	0,008
Hayır	37	11,5	58	18,6	95	15,0		
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Kişisel internet bağlantısı dışında diğer internet bağlantısı varsa nereden sağlıyor?								
Komşu	37	90,2	48	82,8	85	85,9	3,096	0,542
Kafe	0	0,0	3	5,2	3	3,0		
Okul	1	2,4	1	1,7	2	2,0		
Belediye	0	0,0	1	1,7	1	1,0		
Arkadaşlar	3	7,3	5	8,6	8	8,1		
Toplam	41	100,0	58	100,0	99	100,0		
İnternete girme süresini anne/baba ya da aile büyüklerinden herhangi biri denetliyor mu?								
Evet	125	39,2	99	31,9	224	35,6	3,603	0,035
Hayır	194	60,8	211	68,1	405	64,4		
Toplam	319	100,0	310	100,0	629	100,0		
İnternete bağlanmak için en çok hangi cihazı kullanıyor?								
Cep telefonu	262	82,4	214	69,5	476	76,0	30,375	0,000
Tablet	22	6,9	10	3,2	32	5,2		
Bilgisayar	34	10,7	84	27,3	118	18,8		
Toplam	318	100,0	308	100,0	626	100,0		
Gün içinde internette geçirdiği süre								
1 saatten az	67	21,1	71	23,1	138	22,1	0,333	0,315
1 saatten fazla	250	78,9	237	76,9	487	77,9		
Toplam	317	100,0	308	100,0	625	100,0		
İnternete en çok nereden bağlanıyor?								
Evden	306	95,9	285	91,9	591	94,0	7,795	0,50
Okuldan	2	0,6	8	2,6	10	1,6		
İnternet kafe	7	2,2	15	4,8	22	3,5		
Otobüste	4	1,3	2	0,6	6	1,0		
Toplam	319	100,0	310	100,0	629	100,0		
Gün içinde mesajlaşmayı en çok neyle sağlıyor?								
E-posta	3	1,0	7	2,3	10	1,6	1,747	0,158
Sosyal Ağlar	312	99,0	299	97,7	611	98,4		
Toplam	315	100,0	306	100,0	621	100,0		

Tablo 7’de kız ve erkek çocukların internet kullanım amaçlarına göre dağılımları ve ki-kare bulguları verilmiştir. İnterneti ders çalışmak ve ödev yapmak için kullanma açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasında anlamlı fark bulunmuştur [$\chi^2=32,426$; $p<0,05$]. Kız çocuklarının %91,3’ü ve erkek çocuklarının %74,3’ü interneti ders çalışmak ve ödev yapmak için kullandıklarını bildirmişlerdir.

İnterneti eğlence için kullanma açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasında anlamlı fark bulunmuştur [$\chi^2=43,596$; $p<0,05$]. Kız çocuklarının %49,1’i ve erkek çocuklarının %74,6’sı interneti eğlence için kullandıklarını bildirmişlerdir (Tablo 7).

İnterneti e-posta alıp göndermek için kullanma açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasında anlamlı fark bulunmuştur [$\chi^2=3,444$; $p<0,05$]. Kız çocuklarının %25,8’i ve erkek çocuklarının %32,5’i interneti e-posta alıp göndermek için kullandıklarını bildirmişlerdir (Tablo 7).

İnterneti film izlemek/indirmek için kullanma açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=1,356$; $p>0,05$]. Kız çocuklarının %75,8’i ve erkek çocuklarının %71,7’si interneti film izlemek/indirmek için kullandıklarını bildirmişlerdir (Tablo 7).

İnterneti alışveriş yapmak için kullanma açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=0,469$; $p>0,05$]. Kız çocuklarının %25,2’si ve erkek çocuklarının %22,8’i interneti alışveriş yapmak için kullandıklarını bildirmişlerdir (Tablo 7).

İnterneti haber edinmek için kullanma açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=1,479$; $p>0,05$]. Kız çocuklarının %46,6’sı ve erkek çocuklarının %51,4’ü interneti haber edinmek için kullandıklarını bildirmişlerdir (Tablo 7).

İnterneti sosyal ağlar için kullanma açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$\chi^2=1,492$; $p>0,05$]. Kız çocuklarının %82,6’sı ve erkek çocuklarının %78,8’i interneti sosyal ağlar için kullandıklarını bildirmişlerdir (Tablo 7).

İnterneti müzik indirmek için kullanma açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasında anlamlı fark bulunmuştur [$\chi^2=13,343$; $p<0,05$]. Kız çocuklarının %78,'u ve erkek çocuklarının %65,9'u interneti müzik indirmek için kullandıkların bildirmişlerdir (Tablo 7).

Tablo 7. İnternet Kullanım Amaçlarına İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları

Kullanım Amacı	Kız		Erkek		Toplam		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Ders çalışmak/ödev yapmak için								
Evet	294	91,3	231	74,3	525	82,9		
Hayır	28	8,7	80	25,7	108	17,1	32,416	0,000
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Eğlence için								
Evet	158	49,1	232	74,6	390	61,6		
Hayır	164	50,9	79	25,4	243	38,4	43,596	0,000
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
E-posta alıp göndermek için								
Evet	83	25,8	101	32,5	184	29,1		
Hayır	239	74,2	210	67,5	449	70,9	3,444	0,038
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Film izlemek/indirmek için								
Evet	244	75,8	223	71,7	467	73,8		
Hayır	78	24,2	88	28,3	166	26,2	1,356	0,141
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Alışveriş yapmak için								
Evet	81	25,2	71	22,8	152	24,0		
Hayır	241	74,8	240	77,2	481	76,0	0,469	0,277
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Haber edinmek için								
Evet	150	46,6	160	51,4	310	49,0		
Hayır	172	53,4	151	48,6	323	51,0	1,497	0,126
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Sosyal ağlar için								
Evet	266	82,6	245	78,8	511	80,7		
Hayır	56	17,4	66	21,2	122	19,3	1,492	0,131
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		
Müzik indirmek için								
Evet	245	78,9	205	65,9	459	72,5		
Hayır	68	21,1	106	34,1	174	27,5	13,343	0,000
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		

Tablo 8’de kız ve erkek çocukların interneti en çok hangi amaçla kullandıklarına ilişkin dağılımlar ve ki-kare bulguları verilmiştir. Kız ve erkek çocukların interneti en çok kullanma amaçları açısından dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=93,844$; $p<0,05$]. Toplamda çocukların %53,7’si interneti en çok sosyal ağlar, %15,5’i eğlence, %14,4’ü ders/ödev yapmak, %9,1’i film izlemek, %3’ü müzik indirmek, %2,7’si haber edinmek, %1,3’ü e-posta alıp göndermek, %0,3’ü alışveriş için kullandıklarını bildirmişlerdir.

Tablo 8. İnternetin En Çok Hangi Amaçla Kullanıldığına İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları

Kullanım Amacı	Kız		Erkek		Toplam		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Ders/Ödev	60	18,9	30	9,7	90	14,4		
Eğlence	7	2,2	90	29,2	97	15,5		
E-posta	5	1,6	3	1,0	8	1,3		
Film izleme	29	9,1	28	9,1	57	9,1		
Alışveriş	1	0,3	1	0,3	2	0,3	93,844	0,000
Haber edinme	7	2,2	10	3,2	17	2,7		
Sosyal ağlar	196	61,6	140	45,5	336	53,7		
Müzik indirme	13	4,1	6	1,9	19	3,0		
Toplam	318	100,0	308	100,0	626	100,0		

Tablo 9’da kız ve erke çocukların bilgisayar ve internet kullanımına ilişkin ortalama ve standart sapmaları verilmiştir. Toplamda çocukların evlerindeki bilgisayar sayısı ortalaması $\bar{X}=1,32$; kendine ait bilgisayar sahibi olduğu yıl ortalaması $\bar{X}=4,20$; kendine ait cep telefonu sahibi olduğu yıl ortalaması $\bar{X}=3,43$; kendine ait tablet sahibi olduğu yıl ortalaması $\bar{X}=2,30$ bulunmuştur. Gün içinde internette geçirdikleri süre ortalaması $\bar{X}=4,80$ saat; gün içinde internet olmaksızın bilgisayar başında geçirdikleri süre ortalaması $\bar{X}=2,97$ saat olarak tespit edilmiştir.

Tablo 9. Kız ve Erkek Öğrencilerin Bilgisayar-İnternet Kullanım Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Kız			Erkek			Toplam		
	n	\bar{X}	SS	n	\bar{X}	SS	n	\bar{X}	SS
Evdeki bilgisayar sayısı	322	1,30	0,887	311	1,34	0,904	633	1,32	0,895
Ne kadar zamandır kendi bilgisayarını var?	68	3,85	2,103	92	4,46	2,552	160	4,20	2,384
Ne kadar zamandır kendi cep telefonu var?	180	3,53	1,773	163	3,32	1,773	343	3,43	1,773
Ne kadar zamandır kendi tabletini var?	45	2,26	0,750	41	2,34	0,693	86	2,30	0,720
Gün içinde internette geçirdiği süre?	251	4,55	3,055	238	5,063	3,545	489	4,80	3,309
İnternet olmadan gün içinde bilgisayar başında geçirdiği süre?	32	2,68	0,931	65	3,107	2,129	97	2,97	1,828

4.2. İNTERNETTE ZARAR VERME/GÖRME

4.2.1. İnternet Ortamında Başka Çocuklar Tarafından Rahatsız Edilme

Tablo 10’da kız ve erkek çocukların internette başka çocuklar tarafından rahatsız edilmelerine ilişkin dağılımlar ve ki-kare bulguları yer almaktadır. Kız ve erkek çocukların e-posta aracılığı ile rahatsız edilme dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=10,688$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının (%4,8) kız çocuklarına (%0,6) oranla e-posta aracılığı ile başka çocuklar tarafından daha sık rahatsız edildiği gözlenmiştir.

Kız ve erkek çocukların SMS aracılığı ile rahatsız edilme dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=6,603$; $p<0,05$]. Kız çocuklarının (%16,1) erkek çocuklarına (%9,3) oranla SMS aracılığı ile başka çocuklar tarafından daha sık rahatsız edildiği gözlenmiştir (Tablo 10).

Kız ve erkek çocukların kişisel videolarıyla rahatsız edilme dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=7,874$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının (%5,1) kız çocuklarına (%1,2) oranla kişisel videolarıyla başka çocuklar tarafından daha sık rahatsız edildiği gözlenmiştir (Tablo 10).

Kız ve erkek çocukların sosyal iletişim ağları aracılığıyla rahatsız edilme dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=12,960$; $p<0,05$]. Kız çocuklarının (%32,9) erkek çocuklarına (%20,3) oranla sosyal iletişim ağları aracılığıyla başka çocuklar tarafından daha sık rahatsız edildiği gözlenmiştir (Tablo 10).

Kız ve erkek çocukların sanal ortamdaki oyunlar esnasında rahatsız edilme dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=40,710$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının (%22,8) kız çocuklarına (%5,3) oranla sanal ortamdaki oyunlar esnasında başka çocuklar tarafından daha sık rahatsız edildiği gözlenmiştir (Tablo 10).

Kız ve erkek çocukların geliştirilen küçük düşürücü site/forum sitesi aracılığıyla rahatsız edilme dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=8,855$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının (%3,5) kız çocuklarına (%0,3) oranla geliştirilen küçük düşürücü

site/forum sitesi aracılığıyla başka çocuklar tarafından daha sık rahatsız edildiği gözlenmiştir (Tablo 10).

Kız ve erkek çocukların MMS [$\chi^2=1,321$; $p>0,05$]; anlık karşılıklı mesajlaşma [$\chi^2=0,390$; $p>0,05$]; Sohbet odaları “chat ortamlarında” [$\chi^2=0,716$; $p>0,05$] rahatsız edilme dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (Tablo 10).

Tablo 10. İnternette Başka Çocuklar Tarafından Rahatsız Edilmeye İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları

	Kız		Erkek		Toplam		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
E-posta aracılığı ile rahatsız edilme								
Evet	2	0,6	15	4,8	17	2,7	10,688	0,001
Hayır	320	99,4	296	95,2	616	97,3		
SMS ile rahatsız edilme								
Evet	52	16,1	29	9,3	81	12,8	6,603	0,007
Hayır	270	83,9	282	90,7	552	87,2		
MMS ile rahatsız edilme								
Evet	20	6,2	13	4,2	33	5,2	1,321	0,166
Hayır	302	93,8	298	95,8	600	94,8		
Anlık karşılıklı mesajlaşma ile rahatsız edilme								
Evet	18	5,6	14	4,5	32	5,1	0,390	0,329
Hayır	304	94,4	297	95,5	601	94,9		
Kişisel videoları ile rahatsız edilme								
Evet	4	1,2	16	5,1	20	3,2	7,874	0,004
Hayır	318	98,8	295	94,9	613	96,8		
Sosyal iletişim ağları ile rahatsız edilme								
Evet	106	32,9	63	20,3	169	26,7	12,960	0,000
Hayır	216	67,1	248	79,7	464	73,3		
Sohbet odaları “chat ortamlarında” rahatsız edilme								
Evet	13	4,0	17	5,5	30	4,7	0,716	0,255
Hayır	309	96,0	294	94,5	603	95,3		
Sanal ortamdaki oyunlar esnasında rahatsız edilme								
Evet	17	5,3	71	22,8	88	13,9	40,710	0,000
Hayır	305	94,7	240	77,2	545	86,1		
Geliştirilen küçük düşürücü site/forum aracılığıyla rahatsız edilme								
Evet	1	0,3	11	3,5	12	1,9	8,855	0,002
Hayır	321	99,7	300	96,5	621	98,1		
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		

4.2.2. İnternet Ortamında Başka Çocukları Rahatsız Etme

Tablo 11’de kız ve erkek çocukların internette başka çocukları rahatsız etmelerine ilişkin dağılımlar ve ki-kare bulguları yer almaktadır. Başka çocukları e-posta ile rahatsız etme açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=8,661$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının (%4,2) kız çocuklarına (%0,6) oranla e-posta aracılığıyla başka çocukları daha sık rahatsız ettiği gözlenmiştir.

Başka çocukları kişisel videolarıyla rahatsız etme açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=6,790$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının (%2,9) kız çocuklarına (%0,3) oranla kişisel videolarıyla başka çocukları daha sık rahatsız ettiği gözlenmiştir (Tablo 11).

Başka çocukları sosyal iletişim ağları aracılığıyla rahatsız etme açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=3,587$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının (%11,9) kız çocuklarına (%7,5) oranla sosyal iletişim ağları aracılığıyla başka çocukları daha sık rahatsız ettiği gözlenmiştir (Tablo 11).

Başka çocukları sanal ortamdaki oyunlar esnasında rahatsız etme açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=29,095$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının (%10,3) kız çocuklarına (%0,6) oranla sanal ortamdaki oyunlar esnasında başka çocukları daha sık rahatsız ettiği gözlenmiştir (Tablo 11).

Başka çocukları geliştirilen küçük düşürücü site/forum sitesi aracılığıyla rahatsız etme açısından kız ve erkek çocukların dağılımları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$\chi^2=8,855$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının (%3,5) kız çocuklarına (%0,3) oranla geliştirilen küçük düşürücü site/forum sitesi aracılığıyla başka çocukları daha sık rahatsız ettiği gözlenmiştir (Tablo 11).

Kız ve erkek çocukların, SMS [$\chi^2=0,215$; $p>0,05$]; MMS [$\chi^2=0,109$; $p>0,05$]; anlık karşılıklı mesajlaşma [$\chi^2=1,489$; $p>0,05$]; sohbet odaları “chat ortamları” [$\chi^2=3,310$; $p>0,05$] aracılığı ile başka çocukları rahatsız etme dağılımları arasındaki farklar anlamlı bulunmamıştır (Tablo 11).

Tablo 11. İnternette Başka Çocukları Rahatsız Etmeye İlişkin Dağılımlar ve Ki-Kare Bulguları

	Kız		Erkek		Toplam		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
E-mail aracılığı ile rahatsız etme								
Evet	2	0,6	13	4,2	15	2,4	8,661	0,003
Hayır	320	99,4	298	95,8	618	97,6		
SMS ile rahatsız etme								
Evet	15	4,7	17	5,5	32	5,1	0,215	0,389
Hayır	307	95,3	294	94,5	601	94,9		
MMS ile rahatsız etme								
Evet	7	2,2	7	2,6	15	2,4	0,109	0,472
Hayır	315	97,8	303	97,4	618	97,6		
Anlık karşılıklı mesajlaşma ile rahatsız etme								
Evet	12	3,7	18	5,8	30	4,7	1,489	0,151
Hayır	310	96,3	293	94,2	603	95,3		
Kişisel videoları ile rahatsız etme								
Evet	1	0,3	9	2,9	10	1,6	6,790	0,009
Hayır	321	99,7	302	97,1	623	98,4		
Sosyal iletişim ağları ile rahatsız etme								
Evet	24	7,5	37	11,9	61	9,6	3,587	0,039
Hayır	298	92,5	274	88,1	572	90,4		
Sohbet odaları “chat ortamlarında” rahatsız etme								
Evet	7	2,2	15	4,8	22	3,5	3,310	0,054
Hayır	315	97,8	296	95,2	611	96,5		
Sanal ortamdaki oyunlar esnasında rahatsız etme								
Evet	2	0,6	32	10,3	34	5,4	29,095	0,000
Hayır	320	99,4	279	89,7	599	94,6		
Geliştirilen küçük düşürücü site/forum aracılığıyla rahatsız etme								
Evet	1	0,3	11	3,5	12	1,9	8,855	0,002
Hayır	321	99,7	300	96,5	621	98,1		
Toplam	322	100,0	311	100,0	633	100,0		

4.2.3. İnternet Ortamında Rahatsız Etme / Edilme

İnternet ortamında rahatsız etme (Tablo 11) ve internet ortamında rahatsız edilme (Tablo 10) puanları Siber Zorbalık Ölçeğinin ilk iki sorusuna verilen yanıtların toplamından oluşmaktadır. Ölçekte internet ortamı olarak tanımlanan alanlar e-mail, sms, mms, anlık karşılıklı mesajlaşma, kişisel videolar, sosyal iletişim ağları, sohbet odaları, sanal ortamdaki oyunlar ve geliştirilen küçük düşürücü site/forumlardır. Bu alanlardan herhangi birine verilen “evet” yanıtı 1 puan, “hayır” yanıtı 0 puan almaktadır. İnternet ortamında rahatsız etme ve rahatsız edilme sorularından alınan puanlar her birisi için 0-9 arasında değişmektedir ve puanlardaki artış kişinin internet ortamında rahatsız etme / edilmesinin yaygınlığını göstermektedir. Tablo 12’de internet ortamında rahatsız edilme / etme yaygınlığına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar verilmiştir.

Tablo 12. İnternet ortamında rahatsız edilme / etme yaygınlığı ortalamaları, standart sapmaları, korelasyon ve t testi bulguları

	N	Ort.	ss
Rahatsız edilme ortam yaygınlığı	633	0,76	1,212
Rahatsız etme ortam yaygınlığı	633	0,36	1,022

4.3. SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK BULGULARI

Bu bölümde, Siber Zorbalık Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik analizlerine yer verilmiştir. İlk olarak ölçekte yer alan maddeler, madde toplam korelasyonu ile ilişkisinin değerlendirilmesi amacıyla madde analizine tabi tutulmuş, ardından faktör analizleri ve güvenirlik için iç tutarlılık analizleri, geçerlilik için ise ölçüt bağımlı geçerlik analizi yürütülmüştür.

4.3.1. Madde Analizi

Orijinal formu toplam 14 maddeden oluşan Siber Zorbalık Ölçeğinin geçerlik-güvenirlik analizlerine geçmeden önce, ölçekte yer alan her bir madde, ölçeğin toplam puanı ile korelasyonunun değerlendirilmesi amacıyla madde analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, tüm maddelerin toplam puan ile olan ilişkilerinin [$r=0,52$; $p<0,01$ (SZÖ16)] ile [$r=0,72$; $p<0,01$ (SZÖ5)] arasında değiştiği görülmüştür. Tüm maddelerin toplam puan ile korelasyonlarının $r=0,20$ 'nin üzerinde olduğu tespit edildiğinden (Tablo 13) ölçekteki hiçbir madde çıkarılmadan faktör analizine geçilmiştir.

Tablo 13. SZÖ Maddelerinin Toplam Puan İle Spearman Korelasyon Katsayıları

	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Top	.60	.54	.72	.65	.57	.64	.61	.57	.56	.69	.60	.55	.53	.52

$p<0.01$

4.3.2. Faktör Analizi

Tablo 14’te Siber Zorbalık Ölçeğinin faktör analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Madde toplam puan korelasyonu her bir ifade için $r=0,20$ ’nin üzerinde olduğunda Siber Zorbalık Ölçeğinin 14 maddesinin hepsi oblik döndürmeli temel bileşenler analizine tabi tutulmuştur (KMO=.92; Bartlett Testi₍₉₁₎= 3127,179, $p<.001$). Analiz sonucunda varyansın %49,80’ini açıklayan, 14 maddeli ve öz değeri 1’in üzerinde iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçeğin orijinal formunun tek faktörden oluştuğu, Türkçe formunda ise soruların iki faktör altında toplandığı görülmüştür.

Faktör analizi sonrasında maddelerin faktörlere göre dağılımı incelendiğinde ölçekte, “Güvenliğinizi tehdit eden yazılı ya da online (çevrimiçi) mesaj alır mısınız?” ifadesinin yer aldığı 7.maddenin iki faktörde de değer aldığı ancak, iki faktörde aldığı değerleri arasındaki farkın 0,1’den az olduğu görüldüğünden bu ifade ölçekten çıkartılmıştır.

Ölçeğin 7.maddesi ölçekten çıkartıldıktan sonra geriye kalan 13 madde yine oblik döndürmeli temel bileşenler analizine tabi tutulmuştur (KMO=.91; Bartlett Testi₍₇₈₎= 2851,087, $p<.001$). Analiz sonucunda varyansın %50,71’ini açıklayan 13 maddeli ve öz değeri 1’in üzerinde iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçeğin orijinal formunun tek faktörden oluştuğu, Türkçe formunda ise soruların iki faktör altında toplandığı görülmüştür.

Birinci faktör altında toplanan, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15 ve 16. maddelerin varyansın %41,18’ini açıkladığı, anlamsal olarak da *duygusal zarar görme ve aşağılanmaya* işaret ettikleri; ikinci faktör altında toplanan, 3, 4, 5, 6 ve 12. maddelerin varyansın %9,53’ünü açıkladığı, anlamsal olarak da *dışlanma ve şiddete* işaret ettikleri bulunmuştur.

Tablo 14. Siber Zorbalık Ölçeği Oblik Rotasyonlu Faktör Analizi Bulguları

Madde	İfade	F1	F2
Faktör 1: Özdeğer:5,353; Açıklanan Varyans: % 41,18			
8	Bir çocuk diğer çocukların sizden artık hoşlanmaması için yazılı ya da online (çevrimiçi) mesajlarla sizin hakkınızda yalan söyler mi?	0,552	
9	Başka bir çocuk tarafından isteklerini gerçekleştirmediğiniz takdirde sevlmeyeceğinizi belirten yazılı ya da online (çevrimiçi) mesajlar alır mısınız?	0,706	
10	Herhangi bir arkadaşın diğer arkadaşlarını sizden uzak tutacak, sizi aşağılayıcı mesajlar atar mı?	0,879	
11	İstediklerini yapmadığın takdirde, başka bir çocuktan fiziksel olarak incitici mesajlar alır mısın?	0,734	
13	Başka bir çocuk online (çevrimiçi) ortamda acımasız dedikodu, söylenti veya başka kırıcı bir şey göndererek ya da paylaşarak sizi küçümser mi?	0,729	
14	Başka bir çocuk sizin yerinize geçerek, itibarınızı zedeleyecek ve arkadaşlık ilişkilerinize zarar verecek mesajlar gönderir mi?	0,776	
15	Başka bir çocuğun, izniniz olmadan, sırlarınızı ve fotoğraflarınızı online (çevrimiçi) olarak paylaşması başınıza gelir mi?	0,596	
16	Online (çevrimiçi) ortamda başınıza gelen kötü bir şey için bir yetişkinden yardım istemek zorunda kaldınız mı?	0,522	
Faktör 2: Özdeğer:1,239; Açıklanan Varyans: % 9,53			
3	Başka bir çocuktan sizi fiziksel olarak incitmekle ilgili online (çevrimiçi) ya da yazılı mesaj alır mısınız?		0,686
4	Başka çocuklar sizi kasıtlı olarak online (çevrimiçi) gruplardan çıkarır mı?		0,677
5	Başka bir çocuk yazılı mesaj ya da online (çevrimiçi) ortamda size kaba bir şey söyler mi?		0,836
6	Size kızgın olan bir çocuk sizi online gruplardan çıkararak intikam alır mı?		0,609
12	Online (çevrimiçi) kavgalarda bulunur musunuz?		0,620

4.3.3. Güvenirlik Analizi – İç Tutarlılık

Faktör analizi sonrası toplam 13 maddeden oluşan ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.87$ olarak hesaplanmıştır. Faktörlerin iç tutarlılık katsayıları ise birinci faktör için $\alpha=.85$ ve ikinci faktör için $\alpha=.74$ olarak hesaplanmıştır. Kız çocukları için ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.86$; birinci faktör için $\alpha=.82$ ve ikinci faktör için $\alpha=.76$ hesaplanmıştır. Erkek çocukları için ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.87$; birinci faktör için $\alpha=.87$ ve ikinci faktör için $\alpha=.76$ hesaplanmıştır (Tablo 15).

Tablo 15. Siber Zorbalık Ölçeği ve Alt Ölçeklerinin Cinsiyete Göre İç Tutarlılık Katsayıları

Siber Zorbalık Ölçeği	Kız α	Erkek α	Cronbach Alpha
Toplam Puan	0,861	0,870	0,869
Faktör 1	0,822	0,868	0,853
Faktör 2	0,760	0,757	0,738

9.sınıfa giden çocuklar için ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.87$; birinci faktör için $\alpha=.88$ ve ikinci faktör için $\alpha=.77$ hesaplanmıştır. 10. sınıfa giden çocukları için ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.86$; birinci faktör için $\alpha=.82$ ve ikinci faktör için $\alpha=.76$ hesaplanmıştır. 11. sınıfa giden çocukları için ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.87$; birinci faktör için $\alpha=.85$ ve ikinci faktör için $\alpha=.75$ hesaplanmıştır. 12. sınıfa giden çocukları için ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.89$; birinci faktör için $\alpha=.88$ ve ikinci faktör için $\alpha=.78$ hesaplanmıştır (Tablo 16).

Tablo 16. Siber Zorbalık Ölçeği ve Alt Ölçeklerinin Sınıflara Göre İç Tutarlılık Katsayıları

Siber Zorbalık Ölçeği	9	10	11	12
Toplam Puan	0,874	0,856	0,872	0,887
Faktör 1	0,876	0,818	0,851	0,882
Faktör 2	0,773	0,764	0,752	0,782

4.3.4. Ölçüt Bağımlı Geçerlik Analizi

Ölçeğin ölçüt bağımlı geçerliğinin sınanması amacıyla Siber Zorbalık Ölçeğinden alınan puanlar, internet ortamında başka çocuklar tarafından rahatsız edilme ortam yaygınlığı ve internet ortamında başka çocukları rahatsız etme ortam yaygınlığı arasındaki ilişki incelenmiştir (Tablo 17).

İnternet ortamında başka çocukları rahatsız etme ve başka çocuklar tarafından rahatsız edilme ortam yaygınlığı ölçümleri, ölçeğin birinci ve ikinci sorularına verilen yanıtların toplam puanları alınarak hesaplanmıştır. Ölçeğin orijinal çalışmalarında da bu iki soru ölçeğin diğer maddelerinden ayrı tutulmuş, faktör analizine dahil edilmemiş, ölçekte bilgi amaçlı yer almış sorulardır.

Siber Zorbalık Ölçeği ve alt boyutlarının, internet ortamında başka çocuklar tarafından rahatsız edilme ortam yaygınlığı ve internet ortamında başka çocukları rahatsız etme ortam yaygınlığı arasındaki ilişkisi incelendiğinde, Siber Zorbalık Ölçeğinden alınan toplam puanlarla internet ortamında başka çocuklar tarafından rahatsız edilme ortam yaygınlığı arasındaki ilişki ($r=0,50$) pozitif yönde anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin birinci alt boyutundan (Faktör 1) alınan puanlar ile internet ortamında başka çocuklar tarafından rahatsız edilme ortam yaygınlığı arasındaki ilişki ($r=0,44$) pozitif yönde anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin ikinci alt boyutundan (Faktör 2) alınan puanlar ile internet ortamında başka çocuklar tarafından rahatsız edilme ortam yaygınlığı arasındaki ilişki ($r=0,45$) pozitif yönde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 17. Siber Zorbalık Ölçeğinin Ölçüt Bağımlı Geçerlik Analizlerine İlişkin Spearman Korelasyon Katsayıları

	Rahatsız Edilme		Rahatsız Etme	
	r	p	r	p
Faktör 1	0,447	0,000	0,317	0,000
Faktör 2	0,445	0,000	0,299	0,000
SZÖ Toplam Puan	0,496	0,000	0,377	0,000

p<0,01

Siber Zorbalık Ölçeğinden alınan toplam puanlarla internet ortamında başka çocukları rahatsız etme ortam yaygınlığı arasındaki ilişki ($r=0,38$) pozitif yönde anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin birinci alt boyutundan (Faktör 1) alınan puanlar ile internet ortamında başka çocukları rahatsız etme ortam yaygınlığı arasındaki ilişki ($r=0,33$) pozitif yönde anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin ikinci alt boyutundan (Faktör 2) alınan puanlar ile internet ortamında başka çocukları rahatsız etme ortam yaygınlığı arasındaki ilişki ($r=0,30$) pozitif yönde anlamlı bulunmuştur.

4.4. SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİNDEN ALINAN PUANLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde, araştırmanın demografik değişkenleri ve bilgisayar-internet kullanım değişkenlerine göre Siber Zorbalık Ölçeğinden alınan puanların karşılaştırıldığı istatistik analizlere yer verilmiştir.

Tablo 18’de kız ve erkek çocukların Siber Zorbalık Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin t testi bulguları verilmiştir. Cinsiyete göre Siber Zorbalık Ölçeğinin birinci alt boyutundan (Faktör 1) alınan puanlar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$t_{(1-631)}=-2,617$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının Siber Zorbalık Ölçeği birinci alt boyutundan (Faktör 1) aldıkları ortalama puanlar ($\bar{X}=11,67$), kız çocuklarının aldıkları ortalama puanlardan ($\bar{X}=10,74$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Tablo 18. Kız ve erkek çocukların Siber Zorbalık Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin *t* testi bulguları, ortalama ve standart sapmaları

Kız; n=322		Ortalama	ss	t	p
Erkek; n= 311					
Faktör 1	Kız	10,74	3,779	-2,617	0,000
	Erkek	11,67	5,084		
	Toplam	11,19	4,488		
Faktör 2	Kız	8,13	3,208	-4,368	0,000
	Erkek	9,38	3,957		
	Toplam	8,74	3,647		
SZÖ Toplam	Kız	18,86	6,381	-3,790	0,000
	Erkek	21,04	8,014		
	Toplam	19,93	7,305		
Rahatsız edilme ortam yaygınlığı	Kız	0,72	0,983	-0,799	0,425
	Erkek	0,80	1,412		
	Toplam	0,76	1,212		
Rahatsız etme ortam yaygınlığı	Kız	0,22	0,599	-3,651	0,000
	Erkek	0,51	1,301		
	Toplam	0,36	1,022		

Cinsiyete göre ölçeğin ikinci alt boyutundan (Faktör 2) alınan puanlar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$t_{(1-631)}=-4,363$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının Siber Zorbalık Ölçeği ikinci alt boyutundan (Faktör 2) aldıkları ortalama puanlar ($\bar{X}=9,38$), kız çocuklarının aldıkları ortalama puanlardan ($\bar{X}=8,13$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Cinsiyete göre Siber Zorbalık Ölçeğinden alınan toplam puanlar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$t_{(1-631)}=-3,790$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının Siber Zorbalık Ölçeği toplam puan ortalamaları ($\bar{X}=21,04$), kız çocuklarının aldıkları ortalama puanlardan ($\bar{X}=18,86$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Cinsiyete göre internet ortamında başka çocukları rahatsız etme ortam yaygınlığı ortalama puanları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$t_{(1-631)}=-3,651$; $p<0,05$]. Erkek çocuklarının başka çocukları rahatsız etme ortam yaygınlığı puan ortalamaları ($\bar{X}=0,51$), kız çocuklarının aldıkları ortalama puanlardan ($\bar{X}=0,22$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Cinsiyete göre internet ortamında başka çocuklar tarafından rahatsız edilme ortam yaygınlığı ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Kız ve erkek çocukların kaçınıcı sınıfta okuduklarına göre Siber Zorbalık Ölçeği toplam ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 19’da çocukların cep telefonu sahibi olma sürelerine göre Siber Zorbalık Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin t testi bulguları verilmiştir. 1 yıldan az süredir ve 1 yıldan fazla süredir cep telefonu sahibi olanların Siber Zorbalık Ölçeği birinci alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$t_{(1-556)}= 3,077$; $p<0,05$]. 1 yıldan az süredir kendine ait cep telefonu olan çocukların Siber Zorbalık Ölçeği birinci alt boyutu ortalamaları ($\bar{X}=11,81$), 1 yıldan fazla süredir kendine ait cep telefonu olan çocukların ortalamalarından ($\bar{X}=10,66$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. 1 yıldan az süredir ve 1 yıldan fazla süredir cep telefonu sahibi olanların Siber Zorbalık Ölçeği ikinci alt boyutundan aldıkları puan ortalamaları, Siber Zorbalık Ölçeği toplam puan ortalamaları, diğer çocuklar tarafından rahatsız edilme ortam yaygınlığı ve diğer çocukları rahatsız etme ortam yaygınlığı ortalamaları arasındaki farklar anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 19. Çocukların cep telefonu sahibi olma sürelerine göre Siber Zorbalık Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin t testi bulguları

1 yıldan az; n=215	Kendine ait cep telefonu	Ortalama	ss	t	p
1 yıldan fazla n=343					
	1 yıldan az	11,81	5,451		
Faktör 1	1 yıldan fazla	10,66	3,404	3,077	0,002
	Toplam	11,10	4,341		
	1 yıldan az	8,75	3,792		
Faktör 2	1 yıldan fazla	8,83	3,514	-0,270	0,788
	Toplam	8,80	3,620		
	1 yıldan az	20,56	8,198		
SZÖ Toplam	1 yıldan fazla	19,49	6,287	1,734	0,084
	Toplam	19,90	7,097		
	1 yıldan az	0,74	1,262		
Rahatsız edilme ortam yaygınlığı	1 yıldan fazla	0,76	1,091	-0,108	0,914
	Toplam	0,75	1,159		
	1 yıldan az	0,37	1,107		
Rahatsız etme ortam yaygınlığı	1 yıldan fazla	0,34	0,938	0,354	0,724
	Toplam	0,35	1,006		

Tablo 20’de kişisel internet bağlantısı olan ve olmayan çocukların Siber Zorbalık Ölçeği puanlarına ilişkin t testi bulguları verilmiştir. Kişisel internet bağlantısı olanların ve olmayanların Siber Zorbalık Ölçeği ikinci alt boyutundan aldıkları ortalama puanlar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$t_{(1-631)}= 2,339$; $p<0,05$]. Kişisel internet bağlantısı olanların Siber Zorbalık Ölçeği ikinci alt boyutundan aldıkları puanlar ($\bar{X}=8,88$), kişisel internet bağlantısı olmayan çocukların aldıkları puanlardan ($\bar{X}=7,94$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Kişisel internet bağlantısı olan ve olmayan çocukların Siber Zorbalık Ölçeği birinci alt boyutu, Siber Zorbalık Ölçeği toplam puan, internet ortamında başka çocukları rahatsız etme ve başka çocuklar tarafından rahatsız edilme ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 20. Kişisel internet bağlantısı olan ve olmayan çocukların Siber Zorbalık Ölçeği puanlarına ilişkin t testi bulguları

Evet; n=538 Hayır; n=95	Kişisel İnternet Bağlantısı	Ortalama	ss	t	p
Faktör 1	Evet	11,21	4,379	0,181	0,856
	Hayır	11,12	5,088		
	Toplam	11,19	4,488		
Faktör 2	Evet	8,88	3,612	2,339	0,020
	Hayır	7,94	3,758		
	Toplam	8,74	3,647		
SZÖ Toplam	Evet	20,09	7,224	1,276	0,203
	Hayır	19,05	7,729		
	Toplam	19,93	7,305		
Rahatsız edilme ortam yaygınlığı	Evet	0,78	1,216	0,857	0,392
	Hayır	0,66	1,190		
	Toplam	0,76	1,212		
Rahatsız etme ortam yaygınlığı	Evet	0,37	1,010	0,399	0,690
	Hayır	0,33	1,096		
	Toplam	0,36	1,022		

Tablo 21’de çocukların gün içinde internette geçirdikleri süreye göre Siber Zorbalık Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin t testi bulguları verilmiştir. Gün içinde internette bir saatten az zaman geçiren ve 1 saatten fazla zaman geçiren çocukların Siber Zorbalık Ölçeği ikinci alt boyutundan aldıkları ortalama puanlar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$t_{(1-623)} = -3,875$; $p < 0,05$]. İnternette gün içinde 1 saatten fazla zaman geçiren çocukların Siber Zorbalık Ölçeği ikinci alt boyut ortalamaları ($\bar{X} = 9,09$), 1 saatten az zaman geçiren çocukların ortalamalarından ($\bar{X} = 7,74$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Gün içinde internette 1 saatten az zaman geçiren ve 1 saatten fazla zaman geçiren çocukların Siber Zorbalık Ölçeği aldıkları toplam puanlar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$t_{(1-623)} = -2,993$; $p < 0,05$]. İnternette gün içinde 1 saatten fazla zaman geçiren çocukların Siber Zorbalık Ölçeği toplam puan ortalamaları ($\bar{X} = 20,45$), 1 saatten az zaman geçiren çocukların ortalamalarından ($\bar{X} = 18,36$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Gün içinde internette 1 saatten az zaman geçiren ve 1 saatten fazla zaman geçiren çocukların Siber Zorbalık Ölçeği birinci alt boyutundan aldıkları puanlar, internet ortamında başka çocuklar tarafından rahatsız edilme ve başka çocukları rahatsız etme ortam yaygınlığı ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 21. Çocukların gün içinde internette geçirdikleri süreye göre Siber Zorbalık Ölçeği puanlarına ilişkin t testi bulguları

1 saatten az; n= 138		Gün içinde internet süresi	Ortalama	ss	t	p
1 saatten fazla; n=487						
Faktör 1	1 saatten az		10,62	4,745		
	1 saatten fazla		11,37	4,401	-1,740	0,082
	Toplam		11,20	4,487		
Faktör 2	1 saatten az		7,74	3,597		
	1 saatten fazla		9,09	3,607	-3,875	0,000
	Toplam		8,79	3,645		
SZÖ Toplam	1 saatten az		18,36	7,654		
	1 saatten fazla		20,45	7,158	-2,993	0,000
	Toplam		19,99	7,316		
Rahatsız edilme ortam yaygınlığı	1 saatten az		0,62	1,122		
	1 saatten fazla		0,81	1,237	-1,572	0,117
	Toplam		0,77	1,214		
Rahatsız etme ortam yaygınlığı	1 saatten az		0,29	0,931		
	1 saatten fazla		0,39	1,054	-0,938	0,348
	Toplam		0,37	1,028		

5. TARTIŞMA

Araştırma, İstanbul ili Pendik ilçesinde Milli Eğitime bağlı devlet ve özel okullarda gerçekleştirilmiştir. Stewart ve arkadaşları (2014) tarafından geliştirilen siber zorbalık yapma ve mağdur olma konularını içeren Siber Zorbalık Ölçeğinin Türkçe uyarlamasının yapılması amaçlanmıştır.

Öncelikle ölçeği geliştiren araştırmacılardan Regan W. Stewart' dan ölçeğin Türk diline adaptasyonu için elektronik posta yoluyla gerekli izin alınmıştır. Daha sonra ölçeğin İngilizce'den Türkçe'ye çevirisi öncelikle araştırmacı tarafından yapılmıştır. Sonrasında iki İngiliz dil bilimci tarafından ve İngilizce dilini iyi bilen bir psikolog tarafından İngilizce 'den Türkçe 'ye çeviriler yapılmıştır. Başka bir İngiliz dil bilimci tarafından ise Türkçe 'den İngilizce' ye çeviri yapılmıştır. Elde edilen çeviri özgün formlar ile karşılaştırılarak İngilizce diline hakim olan bir adli bilimler uzmanı, iki adli tıp uzmanı ve dilbilimci ile görüşülerek uygun düzeltmeler yapılmıştır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre Siber Zorbalık Ölçeği güvenilirlik ve geçerliliğe sahip, Türkçe olarak uygulanabilir bir ölçektir.

Çalışmanın örnekleme bakıldığında farklı cinsiyetlerin neredeyse eşit miktarda bulunduğu, yaş ortalamalarının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Bu durum, gruplar arasında yaş ya da cinsiyetin orantısız dağılımlarından kaynaklanan farklılıkların görülmesine engel olmaktadır.

Araştırma bulgularının geçerlik güvenilirlik analizleri olarak, madde analizi, faktör analizi yapılmıştır. Güvenirlik için iç tutarlık analizleri, geçerlik için ise ölçüt bağımlı geçerlik analizi yapılmıştır.

Madde Analizi ve Faktör Analizi

Tüm maddelerin toplam puan ile olan ilişkilerinin [$r=0,52$; $p<0,01$ (SZÖ16)] ile [$r=0,72$; $p<0,01$ (SZÖ5)] arasında değiştiği görülmüştür. Tüm maddelerin toplam puan

ile korelasyonlarının $r=0,20$ 'nin üzerinde olduğu tespit edildiğinden hiçbir madde ölçekten çıkartılmamıştır ve faktör analizi yapılmıştır.

Toplam 16 sorudan oluşan ölçeğin, ilk iki sorusu çoktan seçmeli olarak; zorbalığı gerçekleştirme ve mağdur olmayı belirlemek amaçlı sorulmuştur. Geriye kalan 14 soru ise likert tipte sorulmuştur. Faktör analizine 14 soru dahil edilmiş, ilk iki soru faktör analizine alınmamıştır. Ölçeğin orijinal formunda da bu ilk iki soru diğer maddelerden ayrı tutulmuş, faktör analizine dahil edilmemiştir.

14 maddenin faktör analizi sonucunda iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçek orijinal formunda tek faktörden oluşurken Türkçe formunun iki faktörden oluştuğu görülmüştür.

Maddelerin dağılımını incelediğimizde ise 7.maddenin her iki faktörde de değer aldığını ve değerler arasındaki fark 0.1'den az olduğundan, 7. maddenin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Faktör analizi amacının, kendi aralarında ilişkileri olan madde kümelerini toplamak olduğu düşünüldüğünde (Büyüköztürk,2002) 7. maddenin her iki faktörde yük almasının nedeni çok genellenmiş bir soru olduğundan ve ifadenin her iki duruma da uygunluğu, anlam ve içerik bakımından yakınlığıdır.

7. madde çıkarıldıktan sonra tekrar yapılan analizde 13 maddeli ve iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Birinci faktörde toplanan maddeler anlamsal olarak duygusal zarar görme ve aşağılanmaya; ikinci faktör altında toplanan maddeler ise anlamsal olarak dışlanma ve şiddete işaret etmektedir.

Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

Çalışmada ölçeğin toplam iç tutarlık katsayısı $cr\alpha=.87$ olarak hesaplanmıştır ve ölçeğin güvenirliliğinin yüksek derecede olduğu bulunmuştur.

Güvenilirlik analizi sırasında 7. soru her iki faktörde de yük aldığı için ölçekten çıkarılmıştır ve toplam 13 soru için analiz gerçekleştirilmiştir. Birinci faktör için iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0.87$, ikinci faktör için ise $\alpha=0.74$ olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğin orijinal formunda ise iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0.94$ olarak bulunmuştur. Aradaki farkın nedeni dil ile ilgili olabilir.

Ölçeğin ölçüt bağımlı geçerliğinin sınanması amacıyla Siber Zorbalık Ölçeğinden alınan puanlar, ölçeğin ilk iki sorusu olan; internet ortamında başka çocuklar tarafından rahatsız edilme (mağdur olma) ve internet ortamında başka çocukları rahatsız etme (zorbalığı gerçekleştirme) arasındaki ilişki incelenmiştir.

Siber Zorbalık Ölçeği ve alt boyutlarının, yukarıda sözü edilen her iki grup ile ilişkisi incelendiğinde, pozitif yönde anlamlı bulunduğu görülmüştür.

Toplam Ölçekten Alınan Puanların Karşılaştırılması

Çalışmamızda, öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve mağdur olma durumları cinsiyet açısından incelendiğinde; anlamlı bir fark bulunmuş, erkeklerin kızlara göre daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği ve daha çok mağdur olduğu bulunmuştur.

Literatürde cinsiyet ve zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara baktığımızda; kızların erkeklerden daha fazla siber zorbalık yaptıklarını (Hinduja ve Patchin, 2010) belirten çalışmalara rastlandığı gibi kızların daha mağdur olduğunu belirten çalışmalarda vardır (Kowalski ve Limber 2007). Başka bir görüş de cinsiyet ile siber zorbalık arasında hiçbir farklılık olmadığını ortaya çıkarmıştır (Hinduja ve Patchin, 2008; Smith ve arkadaşları, 2008). Ayrıca siber mağdurluk ile cinsiyet değişkenleri arasında farklılığın olmadığını belirten çalışmalar da vardır (Özdemir ve Akar 2011). Bununla birlikte Erdur-Baker ve Kavşut (2007), Arıcak ve arkadaşları (2008), Dilmaç (2009) ve Peker'in (2015) yaptığı araştırmalar bulgularımızla benzerlik göstermiş, erkeklerin kızlardan daha çok siber zorba ve mağdur olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu durum erkeklerin kızlara göre daha saldırgan ve şiddete eğilimli olmaları, internet

kullanım sürelerinin kızlardan fazla olması ve kızların denetimlerinin daha fazla olması ile açıklanabilir (Yaman ve arkadaşları, 2011;Cömert ve Ögel, 2009). Erkeklerin daha mağdur olması boyutunda siber ortamda kızların dedikodu yapma, hakaret etme, iftira, söylenti yayma, ilişkilere zarar verici sözleri sarfetmesi gibi davranışları erkeklerden daha çok yaptıkları belirtilmiştir (Beckman ve arkadaşları, 2013).

Bir başka bulguda, kişisel internet bağlantısı olan öğrencilerin, kişisel internet bağlantısı olmayan öğrencilere göre daha mağdur oldukları belirlenmiştir. Bu durum internete erişimin kolay olması ile açıklanabilir. İnternete istediği zaman dilimi içinde giren öğrencinin siber zorbalık olaylarına daha açık olduğunu söyleyebiliriz. Literatürde bu bulguları destekler çalışmalara rastlanmıştır. Çifçi (2010) çalışmasında, internet erişimini kafelerden sağlayanlara nazaran evden sağlayanların siber zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Aynı görüşü destekleyen diğer çalışmalarda da, internetin ücretsiz, limitsiz, ucuz ve kolay ulaşılabilir olmasının problemlili internet kullanımına ve mağduriyetlere zemin hazırlayacağı belirtilmiştir (Chou, 2001).

Analiz sonuçlarına göre, internette gün içinde 1 saatten fazla zaman geçiren öğrencilerin, 1 saatten az zaman geçiren öğrencilere mağduriyetlerinin arttığı belirlenmiştir. Özdemir ve Akar (2011), günlük internet süresi kullanımının anlamlı olduğunu, iki ve dört saat kullananlara göre beş saat ve üzeri kullananların siber zorbalık düzeyinin daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Yine internet süresinin bakıldığı başka bir çalışmada da, internette günde 9 saat ve daha fazla zaman geçiren öğrencilerin, 1-3 saat geçirenlere göre siber zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Çifçi,2010). Eroğlu (2014) ise yaptığı çalışmada haftalık internete girme süresinin siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerini etkilemediğini belirtmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

İstanbul Üniversitesi Etik Kurulu ve İstanbul Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğünden ölçeğin son halini okullarda uygulamak üzere gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmaya yaşları 14 ve 18 arasında değişen 322 kız öğrenci ve 311 erkek öğrenci katılmıştır.

Siber zorbalık ölçeği faktör analizi sonucu 2 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bir soru ölçekten çıkarılmış ve geçerlik, güvenirlik analizlerine dahil edilmemiştir.

Ölçeğin ilk sorusunda yer alan rahatsız etme (zorbalık yapma) ve rahatsız edilme (mağdur olma) şiddet ile ölçek toplam puanı arasında pozitif yönde ilişki bulunmuş, ölçüt bağımlı geçerlik analizi yapılmıştır.

Ölçeğin iç tutarlılık ve güvenirliğinin göstergesi olan Cronbach alfa katsayısı 0,86 bulunmuştur.

Siber zorbalık ölçeğinin analizleri sonucunda geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu görülmektedir.

Araştırmada kullanılan ölçekler İl Milli Eğitim Müdürlüğü izni alarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmamızda kullandığımız ‘Siber Zorbalık Ölçeği’ Türkçe diline çevrilerek kullanılmıştır. Bu noktada Milli Eğitim Müdürlüğü çeviri içinde bulunan kelimelere müdahale etmiş ve ölçekte kullanılması istenilmeyen kelimeler çevirmenler ile tekrar uyarlanıp en uygun düzeltmeler yapılmıştır.

İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izin süresi uzadığı için çalışmamızda yapmayı düşündüğümüz re-test uygulaması gerçekleştirilememiştir.

İlerde yapılacak çalışmalarda re-test uygulaması ve siber zorbalık ölçeği ile birlikte ek ölçeklerde kullanılabilir.

Ölçek analizinde ortaya çıkan iki faktörün içerik bakımından birbirine çok yakın anlamlar içerdiğinden siber zorbalık ölçeğinin alt boyutlara göre değil, toplam puana göre kullanılması gerekmektedir.

7. ÖZETLER

Literatüre yeni bir kavram olarak giren siber zorbalık en genel tanımıyla, teknolojiyi kullanarak bir birey ya da gruba kasıtlı olarak ve sürekli zarar verme davranışlarının tümüdür. Siber zorbalığın ölçülmesinde yurt dışında da ve ülkemizde de anket ya da ölçeklerin kullanıldığını görmekteyiz. Ancak siber zorbalığın yeni bir konu olması nedeniyle, kullanılan anket ve ölçeklerin sınırlı sayıda olduğunu görmekteyiz. Bu çalışmanın amacı sahada kullanılan değerlendirme araçlarına bir çeşitlilik sağlamak için; Stewart ve arkadaşları (2014) tarafından geliştirilmiş olan ‘Cyberbullying Scale’ ölçeğinin Türkçe uyarlamasını yapmaktır.

Bu çalışma, İstanbul ili Pendik ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı 5 adet devlet ve 2 adet özel okulda gerçekleştirilmiştir. Seçilmiş okulların 9, 10, 11 ve 12. sınıflarında öğrenim gören 633 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Sosyo-Demografik Bilgi Formu ve Siber Zorbalık Ölçeği’i yüzyüze uygulama şekliyle kullanılmıştır. Siber zorbalık ölçeği geçerlik güvenirlik çalışmaları SPSS v.21 (Statistical Package for Social Sciences) programı ile analiz edilmiştir.

Geçerlik güvenirlik analizinde; madde toplam puan korelasyonları, faktör analizleri, iç tutarlık analizi, ölçüt bağımlı güvenirlik analizleri yapılmıştır. “Faktör Analizi” ve “Cronbach Alpha” katsayıları hesaplanmıştır. Faktör analizi sonrası 2 alt boyuta ulaşılmıştır. 13 maddeden oluşan ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.87$ olarak hesaplanmıştır. Faktörlerin iç tutarlılık katsayıları ise birinci faktör için $\alpha=.85$ ve ikinci faktör için $\alpha=.74$ olarak hesaplanmıştır. Siber Zorbalık Ölçeğinden alınan toplam puanlarla internet ortamında başka çocuklar tarafından rahatsız edilme ve etme şiddeti arasındaki ilişki ($r=0,48$) pozitif yönde anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak “Siber Zorbalık Ölçeği” geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak analiz edilmiştir.

Siber zorbalık konusunda, aile, okul ve öğrenciler iş birliği içinde olmalı ve öğrencilere bu konuda farkındalık kazandıracak eğitimler düzenlenmesi ve siber zorbalığı önleme konusunda yapılacak projelerin desteklenmesi uygun olacaktır.

ABSTRACT

Cyberbullying which is a new concept in literature is briefly all of the behaviours damaging continuously to an individual or a group on purpose by using technology. It is observed questionnaires or scales are used both in our country and abroad when assessing Cyberbullying. However, the questionnaires and the scales are limited availability because Cyberbullying is a new issue. The aim of the study is to make Turkish adaptation of the scale for 'Cyberbullying Questionnaire' that is developed by Stewart at al. in order to provide diversity to evaluation tools used in the field.

This survey is carried out in 5 public and 2 private schools depended on the Ministry of Education in Istanbul's Pendik. 633 students who are enrolled in 9th, 10th, 11st and 12nd grades in the chosen schools construct the sample of the study. In the research, Socio-Demographic Information Form and Cyberbullying Scale are used as data collection tool through face to face manner of application. The validity and reliability studies of Cyberbullying Scale are analyzed via SPSS v.21 (Statistical Package for Social Sciences) program.

In the analysis of validity and reliability, item total correlations, factor analysis, internal consistency analysis and criterion-referenced reliability analysis are made. The coefficients of "Factor Analysis" and "Cronbach Alpha" are calculated. After factor analysis, 2 sub-dimensions are reached. Coefficient of total internal consistency of the scale consisted of 13 items is calculated as $\alpha=.87$. The coefficients of the factors' internal consistency are calculated as $\alpha=.85$ for the first factor and $\alpha=.74$ for the second one. With the total scores gathered from Cyberbullying Scale, the relationship between severity of being disturbed by other children and disturbing other children in the internet environment is found positively ($r=0,48$) meaningful. As a result, "Cyberbullying Scale" is analyzed as a valid and reliable scale.

On the subject of Cyberbullying, family, school and students should be in cooperation. Also, arranging seminars providing awareness about this issue and being supportive for the projects to prevent Cyberbullying would be appropriate.

8. KAYNAKLAR

Akarıslan, H.(2015). *Bilişim suçları*. Ankara: Seçkin

Akbaba, E. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Eğitim Fakültesi Dergisi*,26 (1), 105-12.

Arıcak, O.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.

Arıcak, O.T. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 2 (6), 10-12.

Arıcak, O.T., Kınay H. ve Tanrıku, T. (2012). Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2012-1), 101-114.

Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Saribeyoğlu, S., Ciplak, S., Yılmaz, N., ve Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents, "*Cyberpsychology and behavior*,11(3), 253-261.

Avşar, Z. ve Öngören, G. (2010). *Bilişim hukuku*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği

Ayas T, Horzum, M.B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.

Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2010). Sanal zorba\kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 19, 1-17.

Balcıoğlu, İ. (2014). İnternet Kullanımı ve Getirip Götürdükleri, *Somuncubaba Dergisi*, 65-67.

Bayar, Y. Ve Uçanok, Z. (2012). Okul Sosyal İklimi ile Geleneksel ve Sanal Zorbalık Arasındaki İlişkiler: Genellenmiş Akran Algısının Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(70), 101-114.

Beckman, L., Hagquist, C. ve Hellström, L. (2013). Discrepant gender patterns for cyberbullying and traditional bullying – An analysis of Swedish adolescent data. *Computers in Human Behavior* 29, 1896–1903.

Belsey, B. (2006). Cyberbullying: An emerging threat to the always on generation. http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf 12.06.2015 tarihinde erişildi.

Belsey, B. (2007). Cyberbullying: A real and growing threat. *ATA Magazine*, 88(1), 14-21.

Beran, T. Ve Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32, 265-277.

Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32, 470-483.

Campbell, A. M, (2005). Cyber Bullying: An Old Problem in a New Guise. *Australian Journal of Guidance & Counselling*. Cilt: 15, Sayı: 1, 68 –76.

Chou, C. (2001). Internet Heavy Use and Addiction among Taiwanese College Students: An Online Interactive Study. *CyberPsychology & Behavior*, 4 (5), 573-585.

Cömert, I.T. & Ögel, K. (2009). İstanbul Örneğinde İnternet ve Bilgisayar Bağımlılığının Yaygınlığı ve Farklı Etkenlerle İlişkisi. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine*, 6(1), 9-16

Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T ve Kandemir, M. (2009). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15(60), 555-576.

Çinkır, Ş. ve Kepenekci-Karaman, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236-253.

Çifçi, S. (2010). Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Yüksek Lisans Tezi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Dempsey, A. G., Sulkowski, M. L., Nichols, R.ve Storch, E. A. (2009), Differences between peer victimization in cyber and physical settings and associated psychosocial adjustment in early adolescence. *Psychology In The Schools*, 46, 962–972.

Dilber, Y. (2013). Ergenlerde görülen siber zorba/mağdur yaşantılarının utanç/suçluluk ve intikam duyguları çerçevesinde incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Dilmaç, B.(2009) Cyber bullying: a Preliminary Report on College Students. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3),1307-1325.

Dilmaç, Bülent, 2007. ‘Psychological Needs as a Predictor of Cyber bullying: a Preliminary Report on College Students’ *Education Sciences: Theory&Practice Summer*, 1307-1325.

Dülger, M.V. (2004). Bilişim Suçları. Seçkin Yayıncılık, 63.

EGM. Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı

<https://www.egm.gov.tr/sayfalar/sibersuclarlamucadele dairebaskanligi.aspx>
[sitesinden 06.05.2016](#) tarihinde erişilmiştir.

Ekşi, F. Ve Ümmet, D. (2013). Bir Kişilerarası İletişim Problemi Olarak İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık: Psikolojik Danışma Açısından Değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*,11(25), 91-115.

Eralp, Ö. (2014). Siber Suçlar Sözleşmesi

<http://www.ozgureralp.av.tr/web/dersler/baskent-ders/ders-23-siber-suclar-sozlesmesi/> sitesinden 06.05.2016 tarihinde erişilmiştir.

Erdur-Baker, Ö ve Tanrıkulu, İ. (2009). Cyberbullying in Turkey: Its correlates and links to depressive symptoms. *Journal of eHealth Technology and Application*,7, 16-23.

Erdur-Baker, Ö. (2013). Görünümleri ve ilgili değişkenleriyle siber zorba ve siber kurbanlar. *1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı*, 277-295.

Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F.(2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42

Eroğlu, Y. 2014 Ergenlerde Siber Zorbalık Ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi. *Yüksek Lisans Tezi Uludağ Üniversitesi, Bursa*

Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak E.(2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*,40(177), 93-107.

Festl, R., Scharkow, M. ve Quandt T. (2015). The individual or the group: A multilevel analysis of cyberbullying in school classes. *Human Communication Research*, 41, 535–556.

Gamez-Guadix, M., Orue I., Smith, P.K., Calvete, E. (2013). Longitudinal and reciprocal relations of cyberbullying with depression, substance use, and problematic

internet use among adolescents. *Journey of Adolescent Health*, 53(4),446-52.

Güzel M, (2006). Küreselleşme, internet ve gençlik kültürü. *Küresel İletişim Dergisi*,1.

Hinduja, S. ve Patchin, J. W., (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide, *Archives of Suicide Research*, 14: 3, 206 – 221.

Hinduja, S. ve Patchin, J.W. (2008). Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29, 129-156.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660> adresinden 09.05.2016 tarihinde ulaşılmıştır.

<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/lesson/bby301/2006-1.pdf> adresinden 17.02.2016 tarihinde erişilmiştir.

Huesmann, L.R. (1994). *Aggressive behavior: Current perspectives*. New York:Plenum Press

Internet World Stats, (2015) Usage and Population Statistics. <http://www.internetworldstats.com/> adresinden 09.05.2016 tarihinde ulaşılmıştır.

Johnson, L. D. (2011). Counselors and cyberbullying: Guidelines for prevention, intervention, and counseling. Retrieved from http://counselingoutfitters.com/vistas/vistas11/Article_63.pdf adresinden 12.06.2015 tarihinde ulaşılmıştır.

Jung, Y. E., Leventhal, B., Kim, Y. S., Park, T. W., Lee, S. H., Lee, M., Park, S.H., Yang, J.C., Chung, Y.C., Chung, S.K. ve Park, J. I. (2014). Cyberbullying, problematic internet use, and psychopathologic symptoms among Korean youth. *Yonsei medical journal*,55(3), 826-830.

Juvonen, J. ve Gross,E.F., (2008). Extending the School Grounds?—Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health*. 78, 496–505.

Karakulakoğlu, S.E. (2012). Sosyal medyanın karanlık yüzü. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*. TOJDAC, 2, 4.

Kartal, H ve Bilgin, A. (2008). Öğrenci, veli ve öğretmen gözüyle ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık. *İlköğretim Online*, 7(2), 485-495.

Kartal, H. ve Bilgin, A. (2007). İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: Okulu zorbalıktan arındırma programı. Eğitimde kuram ve uygulama. *Journal of Theory and Practice in Education*, 3(2), 207-227.

Keller, M. (2012). Identifying and preventing cyberbullying among adolescents.

Keser, H. Ve Kavuk, M. (2015). Okulda siber zorbalık farkındalık anketinin geliştirilmesi. *Kastmonu Eğitim Dergisi*, 23(1), 17-30.

Kollock, P. ve Smith M. (1999). Communities in cyberspace. <http://www.connectedaction.net/wp-content/uploads/2009/05/2001-kollock-and-smith-introduction-to-communities-in-cyberspace.htm> adresinden 17.02.2016 tarihinde alınmıştır.

Kowalski, R.M. ve Limber, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *The journal of adolescent health: official publication of the society for Adolescent Medicine*, 41(6), 22-30.

Kowalski, R.M., & Witte, J. (2006). Youth Internet Survey. <http://www.camss.clemson.edu/KowalskiSurvey/servelet/Page1> adresinden 12.06.2015 tarihinde ulaşılmıştır.

Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools: A research of gender differences. *School*

Psychology International, 27(2), 157-170.

Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23(4), 435–454.

MEB. Lise ve Ortaokullar Yönetmeliği

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/ilkveokuloncyon_0/ilkveokuloncyon_0.html
adresinden 06.05.2016 tarihinde erişilmiştir.

Olweus, D. (1993). *Bullying At School: What we know and what we can do?* Oxford: Blackwell.

Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school-basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(7), 1171-1190.

Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 117(4), 605 – 626.

Patchin, J.W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.

Peker, A. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Statülerini Yordayan Risk Faktörlerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40(181), 57-75.

Peker, A., Eroğlu, Y., Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 206-221.

Pişkin M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler.

Popovic-Citic, B., Djuric, S. ve Cvetkovic, V. (2011). The prevalence of cyberbullying among adolescents: A case study of middle schools in Serbia. *School Psychology International*.

Rivers, I. ve Smith P.K. (1994). Types of Bullying Behaviour and Their Correlates. *Aggressive Behavior*, 20, 359-368.

Schenk, A.M.ve Fremouw, W.J. (2012). Prevalence, psychological impact, and coping of cyberbully victims among college students. *Journal of School Violence*, 11(1), 21-37.

Shariff, S. (2008). *Cyber-bullying: Issues and solutions for the school, the classroom and the home*. New York: Routledge.

Smith, K.P. ,Mahdavi J., Carvalho M., Fisher S., Russell S. ve Tippett N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4),376-385.

Stewart, R.W., Drescher, F.C., Maack, D.J., Ebesutani, C. ve Young, J. (2014). The Development and Psychometric Investigation of the Cyberbullying Scale *Journal of Interpersonal Violence*, 29(12), 2218-2238.

Sullivan, K. (2011). The anti-bullying handbook. Types of bullying 2: Cyberbullying, 57-73.

Şahin, M., Sarı, S.V.,Özer, Ö. ve Er, S.H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257 – 270.

Taşçı, U. ve Can, A.(2015). Türkiye’de Polisin Siber Suçlarla Mücadele Politikası:1997-2014. *Fırat üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 229-248.

TBMM. Siber Suçlar Mevzuatı

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5651.html> sitesinden 06.05.2016 tarihinde erişilmiştir.

TCK. Bilişim Suçları <https://www.ekizer.net/tckda-bilisim-suclari/> adresinden 06.05.2016 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Topçu, Ç. ve Erdur-Baker Ö. (2010). The revised cyber bullying inventory (CBI): Validity and reliability. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 660-664.

Weidler, D.J. ve Potts, S. K. (2015). The virtual destruction of self-compassion: Cyberbullying' damage to young adults. *The international Honor Society in Psychology*, 20(4), 217-227.

Willard, N. (2005). Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats <https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx> pdf adresinden 12.10.2015 tarihinde erişilmiştir.

Willard, N.E. (2007). The authority and responsibility of school officials in responding to cyberbullying. *Journal of Adolescent Health* 41, 64-65.

Wong-Lo, M. (2009). Cyberbullying: Responses of adolescents and parents toward digital aggression. ProQuest LLC, Ph.D. Dissertation, University of North Texas.

Yaman, E., Eroğlu, Y. & Peker, A. (2011). *Başa çıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık*, İstanbul: Kaknüs.

Yaman, E., Karakülah, D. ve Dilmaç B.(2013). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin değerlerini yordayan iki önemli değişken: Siber zorbalık eğilimleri ve okul kültürü arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi* 11,(26), 323-337.

Ybarra, M. and Mitchell, K. (2007). Prevalence & frequency of Internet harassment instigation: Implications for adolescent health. *Journal of Adolescent Health*, 41(2),189-195.

Ybarra, M. L., Boyd, D., Korchmaros, J. D. ve Oppenheim, J. K. (2012). Defining and measuring cyberbullying within the larger context of bullying victimization. *Journal of Adolescent Health*, 51(1), 53-58.

Ybarra, M. L., Diener-West, M. & Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in Internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41, 42-50.

Ybarra, M.L. and Mitchell, K.J. (2004). Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27(3), 319-336.

Yetim, S. (2015). Siber Zorbalık, Türkiye ve ABD Karşılaştırması. *TBB dergisi*, (120), 325-384.

9. ÖZGEÇMİŞ

A. KİŞİSEL BİLGİLER

A.1.	Adı soyadı: Selda KÜÇÜK
------	-------------------------

A.2.	Doğum tarihi ve yeri: 13.03.1985/ Bayburt
------	---

A.3.	Yabancı dil bilgisi: İngilizce Orta Düzey
------	---

A.4.	Görev yeri: Marmara Üniversitesi Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi
------	---

A.5.	İletişim bilgileri (e-posta adresi / telefon): selku_1@hotmail.com/05054935504
------	--

B. EĞİTİM BİLGİLERİ

B.1.	Mezun olduğu üniversite / fakülteyi lütfen belirtiniz: Hacettepe Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Fakültesi
------	--

B.2.	Mezuniyet tarihini lütfen belirtiniz (yıl olarak): 2009
------	---

B.3.	Varsa, akademik ünvanları lütfen belirtiniz:
------	--

C. İŞ TECRÜBESİNE AİT BİLGİLER

C.1.	Bugüne kadar çalıştığı kurum / kuruluşları lütfen belirtiniz: Gümüşhane İl sağlık Müdürlüğü (2009-2011) Marmara Üniversitesi Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi (2011-Bugün)
------	--

10.EKLER

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda size yöneltilen sorular bir yüksek lisans tez çalışması amacı ile sorulmaktadır. Yanıtlarınızın samimi olması çalışmanın güvenilirliği açısından önemlidir. İsiminizi yazmanıza gerek yoktur. Size uygun yanıtları doldurarak ve gerekli kutucuklara çarpı (x) işareti koyarak yanıtlayabilirsiniz. Destekleriniz için teşekkür ederim.

1. Cinsiyetiniz? K () E ()

2. Sınıfınız?

3. Siz dahil kaç kardeşiniz?

4. Siz kaçınıcı çocuğunuz?

5. Kaç Yaşındasınız ?

6.	Anne eğitim durumu;	Baba eğitim durumu;
Okur- yazar değil	()	()
Okur-yazar (ilkokul mez. Değ.)	()	()
İlkokul	()	()
Ortaokul	()	()
Lise	()	()
Üniversite	()	()
Y.lisans – Doktora	()	()

7. Ailenizin gelir durumunu belirtiniz 0-1000 TL () 1001-2000 TL () 2001-3000 TL () 3000 TL ve üzeri ()

8. Anne ve Babanız;

Birlikte () Boşanmış () Üvey Anne () Üvey Baba () Anne hayatta değil () Baba hayatta değil ()

9. Evde kimlerle yaşıyorsunuz? Belirtiniz.....

10. Evinizde kaç bilgisayar var?.....

11. Sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar var mı? Evet () Hayır ()

12. Kendinize ait bilgisayar varsa; ne kadar süredir var? (Yıl) Bir yıldan az () Diğer.....

13. Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı? Evet () Hayır ()

14. Kendinize ait cep telefonunuz varsa; ne kadar süredir var? (Yıl) Bir yıldan az () Diğer.....

15. Kendinize ait tabletiniz var mı? Evet () Hayır ()

16. Kendinize ait tabletiniz varsa; ne kadar süredir var? (Yıl) Bir yıldan az () Diğer.....

17. Kişisel internet bağlantınız var mı? Evet () Hayır ()

18. Kişisel internet bağlantısı dışında internet bağlantısı sağlıyor musunuz? Evet () Hayır ()

19. Evet ise nereden/kimden internet bağlantısı sağlıyorsunuz. Belirtiniz.....

20. İnternete girme sürenizi anne/babanız ya da aile büyüklerinden herhangi biri denetliyor mu? Evet () Hayır ()

21. İnterneti hangi amaç için kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

Ders Çalışmak / Ödev Hazırlamak ()	Film İzlemek / İndirmek ()	Sosyal Ağlar ()
Eğlence (Oyun oynamak) ()	Alışveriş Yapmak ()	Müzik İndirmek ()
E-mail alıp göndermek ()	Haber Edinmek ()	Diğer (yazınız).....

22. İnterneti en çok hangi amaç için kullanıyorsunuz?

- Ders Çalışmak / Ödev Hazırlamak () Film İzlemek / İndirmek () Sosyal Ağlar ()
 Eğlence (Oyun oynamak) () Alışveriş Yapmak () Müzik İndirmek ()
 E-mail alıp göndermek () Haber Edinmek () Diğer (yazınız).....

23. İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?

- Cep telefonu () Bilgisayar ()
 Tablet () Diğer belirtiniz.....

24. İnterneti günde ne kadar süreyle kullanıyorsunuz? (Cep'ten internete bağlanma süresi dahil) (Saat)

- 1 saatten az () Diğer.....

25. İnternete en çok nereden bağlanıyorsunuz? Önem sırasına göre numaralandırınız.

- Evde () Okulda () İnternet cafe () Otobüste ()

26. İnternete bağlanmadan günlük olarak bilgisayar başında ne kadar zaman geçiriyorsunuz? (Saat)

- 1 saatten az () Diğer.....

27. Gün içinde en çok aşağıdakilerden hangisini kullanarak mesajlaşmayı sağlıyorsunuz?

- E-posta ()
 Sosyal ağlar () Belirtiniz.....

SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ

Aşağıda **SON BİR KAÇ AY** içerisindeki yaşantınızla ilgili sorular sorulmaktadır. Lütfen en uygun cevabı işaretleyiniz.

1. Başka çocuklar aşağıdakilerin herhangi birini sanal ortamda sizi rahatsız etmek amacıyla kullanıyor mu? (Başınıza gelenleri işaretleyiniz, birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Elektronik posta ile () Kişisel videolarınız ile ()
 Yazılı mesaj ile (SMS vb. gibi) () Sosyal iletişim ağları ile ()
 Resimli mesaj ile (MMS gibi) () Sohbet odaları ile (Chat) ()
 Anında karşılıklı mesaj ile () Sanal ortamdaki oyunlar esnasında ()
 Sizinle ilgili geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da forum sitesi ile ()

2. Aşağıdakilerden herhangi birini siz başka çocukları rahatsız etmek amacıyla kullanıyor musunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Elektronik posta ile () Kişisel videolarınız ile ()
 Yazılı mesaj ile (SMS vb. gibi) () Sosyal iletişim ağları ile ()
 Resimli mesaj ile (MMS gibi) () Sohbet odaları ile (Chat) ()
 Anında karşılıklı mesaj ile () Sanal ortamdaki oyunlar esnasında ()
 Sizinle ilgili geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da forum sitesi ile ()

3. Başka bir çocuktan sizi fiziksel olarak incitmekle ilgili online (çevrimiçi) ya da yazılı mesaj alır mısınız?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
4. Başka çocuklar sizi kasıtlı olarak online (çevrimiçi) gruplardan çıkarır mı?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
5. Başka bir çocuk yazılı mesaj ya da online (çevrimiçi) ortamda size kaba bir şey söyler mi?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
6. Size kızgın olan bir çocuk sizi online gruplardan çıkararak intikam alır mı?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
7. Güvenliğinizi tehdit eden yazılı ya da online (çevrimiçi) mesaj alır mısınız?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
8. Bir çocuk diğer çocukların sizden artık hoşlanmaması için yazılı ya da online (çevrimiçi) mesajlarla sizin hakkınızda yalan söyler mi?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
9. Başka bir çocuk tarafından isteklerini gerçekleştirmediğiniz takdirde sevilmeceğinizi belirten yazılı ya da online (çevrimiçi) mesajlar alır mısınız?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
10. Herhangi bir arkadaşın diğer arkadaşlarını sizden uzak tutacak, sizi aşağılayıcı mesajlar atar mı?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
11. İstediklerini yapmadığın takdirde, başka bir çocuktan fiziksel olarak incitici mesajlar alır mısın?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
12. Online (çevrimiçi) kavgalarda bulunur musunuz?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
13. Başka bir çocuk online (çevrimiçi) ortamda acımasız dedikodu, söylenti veya başka kırıcı bir şey göndererek ya da paylaşarak sizi küçümser mi?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
14. Başka bir çocuk sizin yerinize geçerek, itibarınızı zedeleyecek ve arkadaşlık ilişkilerinize zarar verecek mesajlar gönderir mi?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
15. Başka bir çocuğun, izniniz olmadan, sırlarınızı ve fotoğraflarınızı online (çevrimiçi) olarak paylaşması başınıza gelir mi?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
16. Online (çevrimiçi) ortamda başınıza gelen kötü bir şey için bir yetişkinden yardım istemek zorunda kaldınız mı?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman

Regan Stewart <rstewart@go.olemiss.edu>

23.10.2014 (Per), 21:00

Hello Selda,

Yes, you are welcome to use the measure. Good luck with your study.

Best,

Regan

On Oct 23, 2014, at 8:29 AM, selda kucuk <selku_1@hotmail.com> wrote:

Dear Regan W. **Stewart**.

I'm graduate student in Forensic Sciences at Istanbul University in Turkey. I'm interested in cyber bullying and I read your article about 'The Development and Psychometric Investigation of the Cyberbullying Scale'. My supervisor and I discussed and I would like to study to adapt your scale in Turkey. Would you give me permission for this study.

Yours sincerely,

Selda KÜÇÜK

Forensic Sciences Graduate Student

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
CERRAHPAŞA TIP FAKÜLTESİ DEKANLIĞI

Tarih ve Sayı: 09/07/2015 218961

Sayı : 83045809/604.01/02 -
 Konu:

İstanbul .../.../.....

I.Ü. Adli Tıp Enstitüsü Müdürlüğüne

İlg: 19.06.2015 tarih, 86669574-302.14.06-188642sayılı yazımıza:

Enstitünüz öğretim üyesi Yard.Doç.Dr.Neylan ZİYALAR'ın danışmanlığında Yüksek Lisans Öğrencisi Selda KÜÇÜK'ün yürütücülüğünde "Siber Zorbaik Ölçeği: Türkiye ve Güvenirlik Çalışması" başlıklı (Anket) çalışması hakkında ilgi yazınız ve ekleri 07 Temmuz 2015 tarihinde toplanan Fakültemiz Klinik Araştırmalar Etik Kurulunca müzakere edilmiş olup; etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinizi, durumun adı geçen anabilim dalı başkanlığına bildirilmesini rica ederim.

 Prof.Dr. Özgür KASAPÇOPUR
 Klinik Araştırmalar Etik
 Kurulu Başkanı

Eki:
 1 dosya

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411/44/3008903
Konu: Araştırma İzni

19/03/2015

Sayın: Selda KÜÇÜK

İlgi: a) 26.02.2015 tarihli dilekçe.
b) Valilik Makamının 18.03.2015 tarih ve 2993175 sayılı oluru.

"Siber Zorbalık Ölçeği; Türkiye Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" konulu tezinize dair araştırma çalışmanız hakkındaki ilgi (a) dilekçeniz ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, **uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının uygulanması**, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, gerekli duyurunun araştırmacı tarafından yapılmasını, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim -öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda işlem bittikten sonra 2 (iki) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini rica ederim.

Murat ADALI
Şube Müdürü

EK:1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

Elektronik İmzalı Aşılı Sistemimizde Mevcuttur	
Adı Soyadı :	MURAT ADALI
Unvanı :	Bölüm Şefi
Tarih :	02.04.2015
İmza :	

İl Millî Eğitim Müdürlüğü D/Blok Bab-ı Ali Cad.No:13 Cağaloğlu
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52